

Narodnooslobodilačka borba u Samoboru i okolici

Biškup, Dario

Master's thesis / Diplomski rad

2021

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:131:196533>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-04-20**

Repository / Repozitorij:

[ODRAZ - open repository of the University of Zagreb](#)
[Faculty of Humanities and Social Sciences](#)

Sveučilište u Zagrebu

Filozofski fakultet

Odsjek za povijest

NARODNOOSLOBODILAČKA BORBA U SAMOBORU I OKOLICI

Diplomski rad

Mentor: prof. dr. sc. Ivo Goldstein

Student: Dario Biškup

Zagreb, 2021.

SADRŽAJ

1. Uvod	3
2. Samobor i okolica nakon okupacije i dolaska ustaša na vlast	6
2.1. Opći podaci Samobora uoči okupacije	6
2.2. Promjena vlasti u Samoboru	8
2.3. Kerestinačka tragedija	10
2.4. Odred Matija Gubec	15
2.5. Samoborska omladinska antifašistička grupa (SOAG)	17
3. Politički značaj Samobora	23
3.1. „Dvorište Zagreba“	23
3.2. Samobor kao primjer bratstva i jedinstva	25
4. Samobor kao prometno čvorište	28
5. Partijske organizacije i borbe na području samoborskog kotara	30
5.1. Partijske organizacije u samoborskom kotaru	30
5.2. Borbe na području samoborskog kotara	38
6. Zaključak	53
7. Sažetak	55
8. Summary	56
9. Kratice	57
10. Bibliografija	59

1. UVOD

Drugi svjetski rat je bio najveći i najrazorniji rat u ljudskoj povijesti koji se dogodio relativno nedavno. Osamdesetak godina naravno nije malo vremena, to je više od današnjeg prosjeka ljudskog vijeka, ali uzimajući u obzir ljudsku povijest, to je izrazito kratko. To ga čini jednom od najzanimljivijih povijesnih tema danas u gotovo čitavom svijetu te je zbog toga i jedna od najistraživanijih tema, tema koja ima napisana beskrajna djela koja se bave različitim aspektima sukoba. Moram reći kako tu ni ja nisam izuzetak te da sam zbog Drugog svjetskog rata zavolio povijest što me navelo na studiranje iste. Zbog toga sam odlučio gledati Drugi svjetski rat iz aspekta svoga rodnog grada, Samobora. Zanima me što se u gradu i njegovoj okolini događalo, koja je bila važnost Samobora i samoborskog kotara u ratu, kako za ustaše, tako i za partizane ili čak i Nijemce. Baviti ću se njegovim geografskim, prometnim, vojnim, političkim i propagandnim karakteristikama koje su određivale važnost grada i kotara. Pri tome je važno reći da ću se primarno baviti događajima u samoborskom kotaru, međutim, kako su događaji u samoborskom kotaru usko vezani događajima na Žumberku, također ću obrađivati i važnije događaje tamo. Osim toga Žumberak daje širi kontekst samoborskom kotaru, pogotovo u vojno-strateškom značaju. Tako ću u prvom poglavlju prikazati opće podatke grada uoči izbivanja sukoba na ovim prostorima i najvažnije događaje koji su obilježili sukob u ovome kraju. Iduće poglavlje će prikazati karakteristike koje su odredile političku važnost grada i događaje koji su tu političku važnost iskoristili u propagandne svrhe. Treće poglavlje će prikazati prometnu i geografsku važnost samoborskog kotara, ali i šireg konteksta u kojem je kotar smješten. Konačno posljednje poglavlje će detaljnije prikazati kako se sukob na području kotara odvijao iz dva aspekta, jedan iz perspektive ilegalnih i prikrivenih organizacija te njihovo sabotažno i propagandno djelovanje, a drugi iz perspektive vojnih formacija i bitaka koje su vodili. Od terminologije, važno je napomenuti da nisam mijenjao neke pojmove toga doba, kao što su sekretar (tajnik) ili žandar (policajac). Također kada navodim fašističke snage, pod njima smatram sve oružane snage država potpisnica Trojnog pakta i njihove pomagače, kao što su u ovom slučaju ustaše, domobrani, bjelogardijci, Nijemci, Talijani, Kozaci itd. Pod pojmom oslobođeni teritorij se misli na onaj teritorij koji su partizani čvrsto držali u svojim rukama i u koji fašističke snage nisu ulazile (osim ako nisu vodile ofenzivu), dok se pod pojmom poluoslobođeni teritorij smatra onaj teritorij gdje ni jedna strana nije imala čvrstu vlast zbog čega bi i partizani i fašističke snage zalazile u njega.

Istraživanje će se bazirati na kritičkom osvrtu i uspoređivanju literature vezanu za razdoblje, kako onu stariju koja se gotovo može smatrati izvorom, tako i na najnoviju. Tako imamo djelo Rade Bulata *Žumberak i Pokuplje u NO Borbi*, djelo koje je nastalo 1951. godine kada je rat još bio u živom sjećanju, sa svim dobrim i lošim aspektima takvog načina pisanja. Sam Bulat je sudjelovao u ratu, točnije bio je komandant odreda koji je 1942. godine bio poslan na Žumberak da raširi ustanak tamo, da bi tijekom i nakon rata nastavio karijeru i obavljao razne funkcije u NOV, a kasnije i JNA. Za svoj doprinos u ratu je 1953. godine bio odlikovan Ordenom narodnog heroja. Djelo piše pomoću vlastitog i tuđeg sjećanja te dokumenata koje navodi, a neke i objavljuje u knjizi. Iduće bitno djelo vezano za moje istraživanje je *Pregled razvitka Narodnooslobodilačkog pokreta u Samoboru 1941-1945. god.* Zdravka Dizdara. Djelo je napisano 1987. godine kao cjeloviti i detaljni prikaz Samobora i samoborskog kotara tijekom rata. Dok se ostala djela većinom bave Žumberkom u ratu, Dizdar se bavi Samoborom i njegovom okolicom, zbog čega je obavezna literatura za sve zainteresirane uz ovu tematiku. Sam Dizdar je kao student povijesti završio Filozofski fakultet u Zagrebu 1970. godine. Prvo je radio kao kustos u Regionalnom muzeju Pounja u Bihaću, da bi se kasnije zaposlio u Hrvatskom institutu za povijest u Zagrebu, dok je danas u mirovini. Izdao je brojne radove vezane uz Drugi svjetski rat na području Jugoslavije. Od njega sam također koristi i djelo *Narodnooslobodilačka borba u Žumberku i na Gorjancima*. To je mala knjižica napisana u suradnji sa Zdenkom Piceljem, djelo koje vrlo kratko prikazuje najvažnije događaje na području Žumberka i Gorjanca. Djelo *Zagreb 1941-1945.* (2011. godina) Ive Goldsteina je nezaobilazna literatura za sve one koje zanima Zagreb tijekom rata, ali ja sam najviše koristio poglavlja vezana za zagrebačku okolicu. Goldstein je 1979. godine završio studij povijesti na Filozofskom fakultetu u Zagrebu. Usavršavao se u inozemstvu i predavao na brojnim hrvatskim fakultetima te fakultetima u Beogradu i Mostaru. Prvo se bavio bizantskom i hrvatskom srednjovjekovnom poviješću, no kasnije prelazi na povijest 20. stoljeća. Od njega sam također koristio i djelo *Hrvatska 1918-2008*. Knjiga prikazuje sve najvažnije događaje u Hrvatskoj u 20.-om stoljeću te je obavezna literatura studentima diljem Hrvatske. Meni je poslužila da bih dobio opći kontekst vremena kojim se bavim. Za detaljniju obradu događaja u Kerestincu sam koristio djelo *Tragedija u Kerestincu* Ivana Jelića. Knjiga jako dobro prikazuje, kako sam događaj, tako i okolnosti koje su uvelike utjecale na taj događaj obrađujući brojnu dokumentaciju i iskaze svjedoka. Sam Jelić je 1962. godine diplomirao povijest na Filozofskom fakultetu u Zagrebu, gdje je 1970. godine i doktorirao. Iste godine kada je diplomirao se zaposlio u Institutu za historiju radničkog pokreta te je također dugi niz godina bio i glavni urednik *Časopisa za suvremenu povijest*, da bi umro 1992.

godine. Također sam koristio djelo Miška Mikulića *Pred Zagrebom*. Mikulić je, kao i Bulat, sudionik tih događaja te je radio kao politički aktivist tijekom rata u samoborskom i jastrebarskom kotaru. Između ostalog bio je i sekretar skojevskog kotarskog komiteta Pisarovina. Uzor mu je stariji brat Tomo Mikulić „Gajdaš“, sekretar kotarskog komiteta Pisarovina i kasnije Samobor. Knjiga *Pred Zagrebom* su memoari nastali 1976. godine. Konačno, uz to sam koristio i dva zbornika. Zbornik *Žumberak - Gorjanci (1941 - 1945)* iz 2005. godine mi je uvelike koristio s raznim člancima vezanima uz moju temu. Svatko tko se detaljno zanima za NOB na Žumberku, mora pročitati ovo opsežno djelo raznih autora i svjedoka. Zbornik *Sjeverozapadna Hrvatska u narodnooslobodilačkoj borbi i socijalističkoj revoluciji* (1976. godina) mi je dao širi kontekst zbivanja u samoborskom kotaru i na Žumberku.

2. SAMOBOR I OKOLICA NAKON OKUPACIJE I DOLASKA USTAŠA NA VLAST

2.1. OPĆI PODACI SAMOBORA UOČI OKUPACIJE

Grad Samobor je smješten na istočnim obroncima Samoborskog gorja, svega 20-ak km zapadno od grada Zagreba (danas i manje), što će bitno utjecati na razvoj grada, kao što utječe i dan danas. Samobor je u Kraljevini Jugoslaviji bio sjedište istoimenog kotara koji je obuhvaćao općine Samobor, Podvrh, Sveta Nedjelja i Sveti Martin, ukupno 77 naselja,¹ što će se nakon uspostave Nezavisne Države Hrvatske reorganizirati na općine Bregana, Vanjski Samobor, Samobor, Sveti Martin pod Okićem, Sveta Nedjelja, Stupnik i Brezovica te će kotar pripasti Velikoj župi Prigorje.² Miško Mikulić u svojoj knjizi kao važnija mjesta kotara navodi Noršić Selo, Rude, Galgo, Strmec, Novake, Kerestinec, Rakov Potok, Horvate, Hrvatski Leskovac, Blato i Remetinec.³ Prema popisu stanovništva iz 1941. godine, na tome području je prebivalo 31.268 stanovnika, što je porast u odnosu na popis stanovništva iz 1931. godine kada je taj broj iznosio 26.598. Od toga je bilo 31.128 rimokatolika, a ostalo drugih vjera. Iako nemamo podatke za socijalnu strukturu iz 1941. godine, imamo ih za 1931. godinu, a to su 23.023 poljoprivrednika, 2.213 obrtnika, 330 trgovaca, 370 javnih službenika, 202 prometnih radnika, 21 bankar te su ostalo bilo nezaposleni ili drugog zanimanja. Odnos socijalne strukture stanovništva se nije puno promijenio do 1941. godine zbog čega su nam ti podaci bitni. Sam grad Samobor je 1941. godine imao oko 3.400 stanovnika, što je opet porast u odnosu na 1931. godinu kada ih je bilo 2.913. Ovi podaci nam govore da su velika većina stanovnika kotara Samobor bili seljaci.⁴ U jednom izvještaju iz 1941. godine se navodi da je 80% stanovništva općine Samobor siromašno i zaduženo, najviše za hranu, odjeću i obuću. Navodi se da bi se trebalo uvesti 200 vagona kukuruza, 160 vagona brašna, 50 vagona ječma, a osim toga i riže, kave, grisa, tjestenine i drugog kako bi se stanovništvo moglo prehraniti.⁵

Politički je stanovništvo ovoga prostora u Kraljevini Jugoslaviji velikom većinom bilo opredijeljeno za HSS, pa se tako ovdje osnivaju podružnice Hrvatske građanske zaštite i Hrvatskog radničkog saveza u samome gradu te Hrvatske seljačke zaštite po okolnim mjestima. Međutim sam HSS se politički dosta razlikovao, pa je tako u sebi imao ustaških

¹ Zdravko Dizdar, *Pregled narodnooslobodilačkog pokreta u Samoboru 1941. - 1945. god.* (Samobor: „Zagreb“ - radna organizacija za grafičku djelatnost, 1987.), 19.

² DAZG, fond 1180, Kotarska oblast Samobor, kut. 5.

³ Miško Mikulić, *Pred Zagrebom : napredni narodnooslobodilački pokret : 1941 - 1945.* (Zagreb: „Zagreb“ - izdavačko i tiskarsko poduzeće, 1976.), 5.

⁴ Zdravko Dizdar, *Pregled narodnooslobodilačkog pokreta u Samoboru 1941. - 1945. god.* (Samobor: „Zagreb“ - radna organizacija za grafičku djelatnost, 1987.), 19.

⁵ Zdravko Dizdar, *Pregled narodnooslobodilačkog pokreta u Samoboru 1941. - 1945. god.* (Samobor: „Zagreb“ - radna organizacija za grafičku djelatnost, 1987.), 29-30.

elemenata, koji su se u Samoboru okupljali u društvu „Skaut“, u organizaciji „Križara“, u podružnici „Uzdance“ gdje objavljuju članke itd. Predsjednik društva „Skaut“ je Ivan Orešković, trgovac iz Samobora, koji će 1941. godine postati kotarski ustaški povjerenik i logornik. Ta skupina će dobivati direktive za rad i propagandni materijal od ustaških organizacija u Zagrebu. S druge strane političkog spektra, među učenicima, studentima i mladim radnicima se osjeća komunističko i antifašističko raspoloženje. Takvo raspoloženje se također donosi iz Zagreba, gdje oni pohađaju škole, fakultete ili su zaposleni. Okupljaju se u kulturno-sportskim društvima, kako u Samoboru, kao što je Radnički nogometni klub „Samobor“, tako i u Zagrebu, kao što su kulturno-umjetničko društvo „Matija Gubec“, nogometni klub „Croatia“ itd.⁶ Tako imamo slučaj gdje aktivisti Saveza grafičkih radnika iz Zagreba povećavaju suradnju s grafičarima iz Samobora, pa za njih organiziraju „marksistički kružok“ gdje dobivaju komunističko propagandni materijal te ga zajedno čitaju i diskutiraju.⁷ Među seljacima i radnicima dolazi do štrajkova za manje poreze i bolje radne uvjete, zbog čega se neki članovi Hrvatskog radničkog saveza zalažu za suradnju s Ujedinjenim radničkim sindikalnim savezom Jugoslavije, koja je komunistička organizacija, no do toga ne dolazi već se izbacuje petoricu članova, od kojih su dvojica iz Samobora.⁸ Do suradnje i širenja komunističkih i antifašističkih ideja dolazi i u okolnima mjestima Samobora, pogotovo onima bliže Zagrebu, kao što su Sveta Nedjelja, Novaki, Rakitje, Horvati, Stupnik, Okić itd., gdje se organiziraju partijske organizacije i skojevske grupe. Kao što ćemo vidjeti kasnije, i tijekom rata će ova mjesta, usprkos blizini Zagreba i velikim ustaškim koncentracijama imati razvijen partijski rad.⁹

⁶ Zdravko Dizdar, *Pregled narodnooslobodilačkog pokreta u Samoboru 1941. - 1945. god.* (Samobor: „Zagreb“ - radna organizacija za grafičku djelatnost, 1987.), 24-25.

⁷ Zdravko Dizdar, *Pregled narodnooslobodilačkog pokreta u Samoboru 1941. - 1945. god.* (Samobor: „Zagreb“ - radna organizacija za grafičku djelatnost, 1987.), 25.

⁸ Zdravko Dizdar, *Pregled narodnooslobodilačkog pokreta u Samoboru 1941. - 1945. god.* (Samobor: „Zagreb“ - radna organizacija za grafičku djelatnost, 1987.), 26-27.

⁹ Zdravko Dizdar, *Pregled narodnooslobodilačkog pokreta u Samoboru 1941. - 1945. god.* (Samobor: „Zagreb“ - radna organizacija za grafičku djelatnost, 1987.), 27.

2.2. PROMJENA VLASTI U SAMOBORU

Do početka 1941. godine Jugoslavija se našla okružena fašističkim snagama. Njemačka je Anshlussem došla do jugoslavenske sjeverne granice, Mađarska, Rumunjska i Bugarska su pod pritiskom potpisale Trojni pakt, Italija je okupirala Albaniju i napala Grčku, jedinu susjednu zemlju Jugoslavije koja još nije pristupila Trojnom paktu. U to isto vrijeme se Njemačka našla na vrhuncu moći, pokorila je praktički cijelu Europu, najbitnije Francusku. Jedina joj se suprotstavljala Velika Britanija, dok je sa SSSR-om još vrijedio pakt o nenapadanju. Jugoslavija je također bila bitna zbog svoje pozicije, jer je bila na putu između Njemačke i ostatka Balkana te kako se bližio njemački napad na SSSR, tako je rastao i pritisak Njemačke da se Jugoslavija pridruži Trojnome paktu. Knez Pavle, iako je osobno bio probritanskog stajališta, također je bio svjestan situacije u kojoj se Jugoslavija nalazila, zbog čega je pokušavao zadržati neutralnost. Međutim, 25.3. je konačno popustio te je, pokušavajući izbjeći rat, potpisao pristupanje Jugoslavije Trojnome paktu. To je izazvalo demonstracije u Jugoslaviji, ponajviše u Srbiji te je u noći između 26. i 27.3. došlo do vojnog puča u kojem su svrgnuli kneza Pavla i postavili prijestolonasljednika Petra II. Nova vlada je izjavila kako će se sporazum poštovati i kako je puč unutrašnje pitanje Jugoslavije, no to nije bilo dovoljno za Hitlera koji je puč shvatio kao uvredu. Zbog toga je već istoga dana izdao „direktivu 25“ kojom je naredio napad i uništenje Jugoslavije. Hitler je računao na pomoć Italije, Mađarske i Bugarske, koje su sve imale pretenzije na dijelove Jugoslavenskog teritorija, ali i na pasivnost Hrvata i Bosanaca, koje će zaštititi od „srpskih šovinista“. Napad je počeo 6.4. bombardiranjem Beograda. Jugoslavenska vojska nije imala nikakve šanse te do većeg otpora nije došlo. Nijemci u Zagreb ulaze 10.4. kada Slavko Kvaternik proglašava NDH, 12.4. ulaze u Beograd, 15.4. u Sarajevo te se 17.4. potpisuje bezuvjetna kapitulacija.¹⁰

Kao i u mnogim ostalim dijelovima Jugoslavije, na ovome području nije došlo do otpora u Travanjskome ratu. Za to su se pobrinuli ustaški elementi raznim akcijama. Tako se već otezalo pri uručivanju pozivnica vojnim obveznicima, zbog čega je intervenirao i sam ban Banovine Hrvatske Ivan Šubašić, koji je i u svoje ime i u ime cijeloga HSS-a telegrafski naredio Kotarskom načelstvu Samobor da se pozivnice uruče i da se „huškače“ uhiti, kazni i preda sudu. Pozivnice su se predale, međutim nitko nije uhićen zbog odgađanja, malo se obveznika pozivu odazvalo, a gotovo nitko ne predaje stoku i vozila. Ustaška organizacija kotara Samobor, povezana zagrebačkom ustaškom organizacijom, povezala se s vojnicima u

¹⁰ Ivo Goldstein, *Hrvatska 1918-2008*. (Zagreb: Europapress holding, Novi Liber, 2008.), 205-209.

jedinicama zračne obrane formiranima u Samoboru i Svetoj Nedjelji, koje su prije povezivanja s ustašama povremeno otvarale vatru na njemačke avione. Dana 7.4. se ustaše povezuju i sa stražom na podsusedskom mostu pri čemu se straža obavezala na poslušnost te se most razminirao kako ne bi došlo do njegovog uništenja (isto se dogodilo i na mostu preko rijeke Krapine kod Zaprešića i na savskome mostu, iako ne istoga dana). Dana 10.4. (kada se proglasila NDH) se u Samoboru osniva Mjesni ustaški stan za kotar Samobor, čiji zapovjednik postaje Ivan Orešković te se počinje razoružavati jedinice jugoslavenske vojske u Samoboru i na području kotara. Kako su se Štab triglavske divizije i ostaci ostalih jugoslavenskih jedinica povlačili preko kotara prema Žumberku, dolazi do bombardiranja Samobora (pri čemu strada jedna kuća i jedan civil biva ranjen) i okolice (Molvice, Falašćak i Konjščica). Dana 11.4. u Samobor dolazi njemačka vojska te oduzima vojne kamione i druge stvari. Dočekuju ih mjesni ustaše, Hrvatska građanska zaštita i „kulturbundaši“, uz određeni broj građana. Kotarska oblast Samobor 12.4. izdaje odredbu da „Svi aktivni i pričuvni časnici, podčasnici, te svi aktivni i rezervni vojnici, zatim sva Hrvatska seljačka i građanska zaštita, te sve hrvatske omladinske organizacije - imaju na Uskrsni ponedjeljak dne 14. travnja 1941. u 10 sati prije podne svrstani u redove i vodove doći na glavni trg u Samobor, gdje će položiti prisegu nezavisnoj državi Hrvatskoj i njenom poglavniku“¹¹. Nakon te zakletve, zakletvu su položili i službenici kotarske oblasti Samobor, službenici općina Samobor, Podvrh, Sveta Nedjelja i Sveti Martin te službenici žandarmerijskih stanica Samobor i Rakov Potok. Zatim se ponovo pristupa razoružavanju jugoslavenske vojske. Orešković 18.4. i službeno postaje ustaški kotarski povjerenik dekretom Ministarstva unutrašnjih poslova NDH te dobiva zadatak da organizira kotar Samobor. On potom imenuje ustaške povjerenike za poduzeća kojima su vlasnici Židovi (pri čemu sebe imenuje povjerenikom tvornice tekstila Setelani), raspušta općinske odbore i u njima imenuje ustaške povjerenike za općinske načelnike (Ivan Bišćan postaje načelnik za grad i općinu Samobor).¹² Ubrzo su počela uhićivanja i zatvaranja Židova, Srba i Roma zbog nacionalne pripadnosti i rasnih zakona, pa su tako u srpnju na području samoborskog kotara popisani svi Romi, 49 obitelji s 252 člana koji su tijekom 1942. godine odvezeni u Jasenovac gdje su svi ubijeni. Isto tako je u gradu Samoboru popisano 15 Židova i 13 Srba, da bi i oni svi kroz 1941. i 1942. godinu izgubili živote. Čak se i Slovence popisivalo i nadziralo, s time da je njihov broj porastao u odnosu na predratno vrijeme jer su slovenska sela Jesenice, Bregansko Selo, Nova Vas, Obrežje i Rajec pripojeni NDH, točnije

¹¹ DAZG, fond 1180, Kotarska oblast Samobor, kut. 4.

¹² Zdravko Dizdar, *Pregled narodnooslobodilačkog pokreta u Samoboru 1941. - 1945. god.* (Samobor: „Zagreb“ - radna organizacija za grafičku djelatnost, 1987.), 31-33.
DAZG, fond 1180, Kotarska oblast Samobor, kut. 4.

samoborskom kotaru.¹³ Uz to broj Slovenaca je porastao i zbog politike NDH i Njemačke, jer su nacisti htjeli neke dijelove Slovenije etnički očistiti kako bi tamo naselili Nijemce, dok su vlasti NDH htjeli Srbe zamijeniti iseljenim Hrvatima i Slovencima¹⁴. Osim nacionalne pripadnosti, zatvaralo se i ostalo stanovništvo zbog protudržavne i komunističke djelatnosti, pa su tako mnogi završili u zatvoru zbog širenja i čitanja letaka s komunističkim sadržajem ili jednostavno jer je postajala sumnja da su komunisti, iako bi u većini slučajeva te ljude ubrzo pustili zbog nedostatka dokaza, ali bi ih nastavili nadzirati.¹⁵

2.3. KERESTINAČKA TRAGEDIJA

Prvi događaj koji će stanovništvu u ovome kotaru pokazati pravu narav NDH, dogodio se tijekom srpnja. Već 19.4. u dvorcu u Kerestincu se osniva logor za nepoćudne. Tamo ustaše tijekom idućih mjeseci zatvaraju nekoliko stotina Srba, Židova i komunista. Židovi koji su se tamo našli su većinom bili emigranti iz Austrije koji su pokušali pobjeći od nacista te su u Jugoslaviju došli kroz 1939. i 1940. godinu gdje im je banska vlada dodijelila Samobor kao mjesto prisilnog boravka. Njih ustaše otpremaju u druge logore (ponajviše u Gospić i Danicu kraj Koprivnice) gdje gotovo svi gube život. Zatvoreni komunisti su većinom iz Zagreba i okolice, pa tako i samoborske okolice (iz Kladjja, Svete Nedjelje i Stupnika). Oni uspostavljaju vezu s partijskom organizacijom u Novakima, preko koje im pomaže i jedan liječnik iz Samobora.¹⁶ Prije njemačkog napada na SSSR, život je u logoru bio „koliko-toliko podnošljiv“. Tada još su zarobljenike mogli posjećivati članovi obitelji i prijatelji koji bi im donosili hranu, odjeću i literaturu za čitanje koja im je uvelike pomogla u izdržavanju zarobljeničtva. Tako je trajnu propusnicu imala Franjica Budan, žena Divka Budaka, koja je održavala vezu između zatočenih komunista i partijske organizacije u Zagrebu, među kojima je bio i Rade Končar. Život logoraša je bio organiziran kao ekonomska zajednica, što je značilo da se hrana dijelila. Osim toga su se organizirali i ideološko-politički i obrazovni tečajevi. Njih su najviše održavali Božidar Adžija, August Cesarec, Otokar Keršovani i Ognjen Prica. Nakon 22.6. stanje u logoru se pogoršalo. Izmijenjeni su stari stražari koji su se donekle zbližili s logorašima, tijekom dana je bio zabranjen izlazak iz soba osim u određene

¹³ DAZG, fond 1180, Kotarska oblast Samobor, kut. 10.

¹⁴ Ivo Goldstein, *Hrvatska 1918-2008*. (Zagreb: Europapress holding, Novi Liber, 2008.), 259-260.

¹⁵ Zdravko Dizdar, *Pregled narodnooslobodilačkog pokreta u Samoboru 1941. - 1945. god.* (Samobor: „Zagreb“ - radna organizacija za grafičku djelatnost, 1987.), 35-37.

¹⁶ Zdravko Dizdar, *Pregled narodnooslobodilačkog pokreta u Samoboru 1941. - 1945. god.* (Samobor: „Zagreb“ - radna organizacija za grafičku djelatnost, 1987.), 33.

sate za šetnju, posjete su se ograničile na određene sate, također je ograničeno bilo i primanje paketa itd.

Dana 5.7. su odvedeni Adžija, Alfred Bergman, Simo Crnogorac, Keršovani, Ivan Korski, Sigismund Kraus, Ivo Kuhn, Prica, Zvonimir Richtman i Viktor Rosenzweig. Ostali logoraši su vjerovali da su odvezeni u drugi logor, međutim 10.7. su saznali da su dan prije (9.7.) strijeljani zbog ubojstva policijskog agenta Ljudevita Tiljka.¹⁷ Zbog toga je istog dana (10.7.) rukovodstvo KPH odlučilo da se logoraše mora spasiti. Za organizatora se odabralo Karla Mrazovića, člana Politbiroa CK KPH, a pomoći mu je trebao Marko Belinić, član Mjesnog komiteta Zagreb, zadužen za veze i rad s partijskim organizacijama u kotarima Zagreb Vanjski, Samobor, Velika Gorica i Sveti Ivan Zelina. U akciju se planiralo uključiti komuniste iz zapadnog dijela zagrebačkog kotara (općine Zaprešić, Pušća i Brdovec) i samoborskog kotara. S pripremama su započeli već idućeg dana (11.7.), a akcija se trebala izvršiti po noći između 15. i 16.7. Prema planu se prvo noć prije (između 14. i 15.7.) trebalo oduzeti oružje u Brdovcu i prebaciti ga preko Save do Kerestinca. Prije početka akcije bi se dio oružja prebacio logorašima, da bi se zatim logor napalo istovremeno izvana i iznutra te su se konačno trebali probiti u dva smjera, preko Pokuplja na Petrovu goru i preko Žumberka, iza Karlovca na Kordun. Preko Franjice su logoraši obaviješteni o akciji te su se trebali pripremiti, a o točnom danu akcije da će biti naknadno obaviješteni.¹⁸ Međutim tog istog dana (11.7.) su izvođenje akcije razmatrali i u Mjesnom komitetu pod pritiskom Josipa Kopiniča. Kopinič je bio veza iz Zagreba između KPJ i Kominterne, jer tada još nije postojala direktna veza. U to vrijeme, on je bio u zavadi s KPH jer je smatrao da KPH ne provodi direktive Kominterne i kako se premalo radi po pitanju podizanja ustanka. Zato je, osim akcije oslobođenja logoraša iz Kerestinca, planirao i miniranje zagrebačke radio-stanice, diverzije na željezničkim prugama i uspostavljanje partizanskih odreda. Ipak, najveću važnost je imala akcija u Kerestincu te je Branko Malešević postavljen kao organizator akcije. Mjesni komitet je trebao osigurati 20-tak ljudi i naoružanje. Kao i u planu KPH, logor bi se napao istovremeno izvana i iznutra te bi se nakon proboja svi uputili u Samoborsko gorje i tamo organizirali u odred koji bi onda vršio razne akcije. Kao vrijeme akcije je određena noć između 13. i 14.7.¹⁹ O akciji KPH nije trebala biti obaviještena, ali su ipak saznali za nju preko člana Mjesnog komiteta i jednog od organizatora akcije, Antuna Roba. Kada je Rob rekao Končaru za akciju, ovaj mu je odgovorio: „Vi radite kako mislite, ali to što radite ne

¹⁷ Ivan Jelić, *Tragedija u Kerestincu Zagrebačko ljeto 1941.* (Zagreb: Globus, 1986.), 94-96.

¹⁸ Ivan Jelić, *Tragedija u Kerestincu Zagrebačko ljeto 1941.* (Zagreb: Globus, 1986.), 97-98.

¹⁹ Ivan Jelić, *Tragedija u Kerestincu Zagrebačko ljeto 1941.* (Zagreb: Globus, 1986.), 99-100.

valja, jer je to antipartijski rad i CK KPJ će odlučiti da li ima pravo Valdes (pseudonim za Kopiniča) ili CK KPH. Akciju za Kerestinec izvedite ako ste je već organizovali.“²⁰ U izvještaju KPH 17.7., neposredno nakon akcije, se navodi: „Mi smo uz ostalo pripremali akciju za oslobođenje drugova iz Kerestince. Tu smo uglavnom bili angažovali drugove seljake iz okoline. Bumbar (Rob) iz MK je znao za to. Međutim, „čovjek iz vazduha“ (Kopinič) je u dogovoru sa oba Bumbara (Rob i Malešević), po svoj prilici da nas preduhitri, njima dvojici dao nalog da tu akciju organizuju bez našeg znanja. Mi smo za to ipak doznali i nastojali da utičemo da se što bolje pripremi, ali je bilo kasno. Održali smo s njima sastanak (13.7.) na kome su nas obavijestili da su u blizini Kerestince prebacili 18 naoružanih drugova iz Zgb., da su angažovali i nešto seljaka i da su obavijestili drugove u Kerestincu da će te noći biti izvedena akcija. Mi smo izrazili sumnju u uspjeh, jer se cijela stvar pripremala na brzinu. Dovedi su nas u vrlo nezgodan položaj i prećutno smo pristali da se izvede akcija. Ja mislim da smo tu pogriješili (naručito znajući Bumbara iz MK i njegove organizatorske sposobnosti), bez obzira da li su oni i pored naše zabrane htjeli ići u akciju ili ne.“²¹

Dana 13.7. je došla obavijest logorašima da će se te noći obaviti akcija. Prema Dragutinu Dakiću, u ponoć se trebala napasti unutrašnja straža na svjetlosni signal, dok bi vanjska pomoć u to isto vrijeme napala vanjsku stražu, međutim signala nije bilo. Zvonimir Komarica navodi kako su bili obaviješteni da će se prije ponoći svirati harmonika kako bi se odvrtila straža te da su oni čuli harmoniku kako svira, međutim Ignac Dekanić, skojevac koji je izviđao logor oko 22 sata navodi kako su se u parku zapovjednik logora i njegovi gosti zabavljali i da je netko od njih svirao harmoniku. Komarica također navodi kako je do njih došla obavijest da je bijeg organizirala Kominternu, zbog čega su „osjećali povjerenje i samopouzdanje“. U logoru su započele užurbane pripreme. Tzv. „odbor ekonomske zajednice“ je održao sastanak na kojemu su kao rukovodioce odredili Budaka i Andriju Žaju te se odlučilo formirati 5 udarnih grupa koje će izvršiti akciju razoružavanja straže. Poslije 21 sata, kada se u sobama gasilo svijetlo, ostali zatvorenici su bili obaviješteni kojoj udarnoj grupi pripadaju i koji im je zadatak. Akcija je počela nekoliko minuta nakon ponoći tako što su zatvorenici namamili jednog zaštitara i svladali ga pri čemu je opalio metak. Na to su vanjski zaštitari započeli pucnjavu i ubili jednog zatvorenika. Međutim logoraši su ranili zapovjednika logora Mladena Horvatina i zarobili njegovog zamjenika Milu Bujanovića zbog

²⁰ Ivan Jelić, *Tragedija u Kerestincu Zagrebačko ljeto 1941.* (Zagreb: Globus, 1986.), 100.

²¹ *Građa za povijest narodnooslobodilačke borbe u sjeverozapadnoj Hrvatskoj* (Zagreb: Savjet za izdavanje Građe, 1981.), t. I, 122.

čega se ostatak straže predao. Nakon što su stražare svezali i zatvorili u podrum kule (njih 34), u 00:30 su zatvorenici izašli iz logora i vidjeli kako ih nitko nije dočekaio zbog čega je zavladao nervoza.²² Međutim, ironično, stvari izvana nisu išle tako glatko. Grupa okupljena oko Maleševića, njih 11, se počela okupljati već ujutro nedaleko Podsuseda te su se prebacili na rub Stupničke šume i tamo pričekali noć. Druga grupa, njih 7, koja je bila bolje naoružana, je krenula s Trešnjevke u 21 sat (prije nisu mogli jer su nosili oružje u vrećama) te ih je preko Save prebacila treća grupa koja je imala čamac i koja je onda trebala minirati radio-stanicu. Zatim su nastavili prema Ježdovcu. Zbog svog kasnog kretanja i dugog puta se nisu uspjeli spojiti s Maleševićevom grupom te nakon što su vidjeli svijetla kamiona u daljini su pretpostavili da je to ustaški kamion i da je akcija propala. Prenoćili su u šumarku nedaleko od Svete Nedjelje. Ujutro su se sukobili s potjerom pri čemu je jedna poginula, trojica su uspjela pobjeći, a preostala trojica su uhvaćeni. Treća grupa koja je trebala minirati radio-stanicu je uspjela ući u podrum stanice i postaviti eksploziv, međutim do eksplozije nije došlo (vjerojatno jer se eksploziv navlažio). Osim njih je trebala doći veća grupa komunista i simpatizera iz okolnih sela („govorilo se da će doći 40 seljaka s puškama“)²³, međutim do toga nije došlo jer se nisu uspostavile veze ili jer su prekasno saznali za akciju.²⁴ Tako je pomoć izvana pala samo na Maleševićevu grupu. Međutim to je bila grupa sa slabim naoružanjem. Osim toga su izgubili vrijeme čekajući pojačanje te kako ono nije došlo, to je negativno utjecalo na moral grupe. Pred ponoć su se približavali dvorcu te su na udaljenosti od oko 200 metara čuli pucnjeve i eksplozije bombi u logoru zbog čega su stali neznajući što se događa. Kako je oružje trebala imati samo straža, zaključili su kako je akcija propala. Rasporedili su se u dvije grupe, manja je ostala čekati, dok je veća otišla bliže da izvidi što se događa. Komarica pretpostavlja da dok su zarobljenici izlazili iz dvorca sa sjeverozapadne strane, da je dio Maleševiće grupe dvorac zaobilazio sa jugoistočne strane. Kako se nisu uspjeli povezati sa zarobljenici, podijelili su se u manje grupe kako bi se lakše vratili u Zagreb i izbjegli potjeru. Dok su se neki uspjeli vratiti, neki su bili uhvaćeni, a sam Malešević je bio legitimiran u vlaku te je pokušao pobjeći, no biva ranjen i umire idući dan.²⁵ Jelić navodi kako je 7 sudionika akcije spašavanja smrtno stradalo, njih 2 u sukobu i još 5 naknadno u zatvorima ili logorima.²⁶

²² Ivan Jelić, *Tragedija u Kerestincu Zagrebačko ljeto 1941.* (Zagreb: Globus, 1986.), 104-105.

²³ Ivan Jelić, *Tragedija u Kerestincu Zagrebačko ljeto 1941.* (Zagreb: Globus, 1986.), 107.

²⁴ Ivan Jelić, *Tragedija u Kerestincu Zagrebačko ljeto 1941.* (Zagreb: Globus, 1986.), 105-111, 118.

²⁵ Ivan Jelić, *Tragedija u Kerestincu Zagrebačko ljeto 1941.* (Zagreb: Globus, 1986.), 111-112, 118.

²⁶ Ivan Jelić, *Tragedija u Kerestincu Zagrebačko ljeto 1941.* (Zagreb: Globus, 1986.), 283.

Zatvorenici, izašavši iz logora, su neko vrijeme čekali vezu, međutim kako nikog nije bilo su ubrzo krenuli. Kao što je već navedeno, zaobišli su dvorac sa sjeverozapadne strane i krenuli preko polja prema jugu. Došavši do karlovačke ceste, u daljini su vidjeli svjetla vozila, za što su pretpostavili da je ustaška potjera. Zbog toga su ubrzano prešli cestu pri čemu su se slučajno razdvojili u dvije grupe. Jedna grupa je stigla na sjeverni rub Stupničke šume te su neuspješno pokušali uspostaviti vezu s drugom grupom. Nakon pola sata su nastavili dalje šumom. Odlučili su tu ostati do večeri kada bi krenuli dalje, no oko 19 sati ih je napala potjera. Borba je trajala sat vremena te je ubijeno 8, a zarobljeno 7 logoraša, dok je dio uspio pobjeći. Druga grupa se nakon prelaska karlovačke ceste nastavila kretati jugoistokom te su došli do sela Obrež. Potjera ih je opkolila oko 14 sati te je došlo do borbe u kojoj je njih 12 poginulo, a 10 ih je zarobljeno. Tijekom iduća dva dana još ih je pojedinačno pohvatano ili ubijeno. Zarobljene se odvelo u ustaški zatvor u Zagrebu gdje su gotovo svi osuđeni na smrt te su strijeljani na Dotršćini. Od uhvaćenih su preživjeli samo Ivan Kazić i Ivan Taši.²⁷ U logoru je tada bilo zarobljeno 111 komunista, međutim nisu svi sudjelovali u akciji, iako velika većina jest. Jelić u svojoj knjizi navodi kako je do sada utvrđeno da je njih 94 sudjelovalo u akciji.²⁸ Goldstein navodi kako u sukobu s potjerom 31 logoraš biva ubijen na mjestu, njih 44 su uhvaćeni, dok je njih svega 14 uspjelo pobjeći i pridružiti se partizanima, da bi kraj rata dočekalo samo 7.²⁹ Preostale zatvorenike koji nisu sudjelovali u bijegu su ustaše preselili u druge logore, dok u Kerestincu do kraja 1941. godine zatvaraju Židove, zarobljene partizane i aktiviste NOB-a koje odvoze u Rakov Potok i likvidiraju, a od 1942. godine otvaraju oficirsku i podoficirsku školu te povremeno smještaju određene jedinice.³⁰ Taj događaj je snažno odjeknuo u Samoboru i njegovoj okolici, ali i šire, na što su ustaše pokušavajući smiriti situaciju širile lažne vijesti da su u Kerestincu bili zatočeni četnici i da su oni izveli tu akciju pokušavajući poremetiti red i mir u NDH.³¹ Konačno, možemo zaključiti kako je do tragedije došlo zbog raskola između KPH i Mjesnog komiteta Zagreba predvođenog Kopiničem te zbog loše i ubrzane organizacije od strane Mjesnog komiteta.

²⁷ Ivan Jelić, *Tragedija u Kerestincu Zagrebačko ljeto 1941.* (Zagreb: Globus, 1986.), 113-118.

²⁸ Ivan Jelić, *Tragedija u Kerestincu Zagrebačko ljeto 1941.* (Zagreb: Globus, 1986.), 114-115, 278-282.

²⁹ Ivo Goldstein, *Zagreb 1941-1945.* (Zagreb: Novi Liber, 2011.), 115.

³⁰ DAZG, fond 1180, Kotarska oblast Samobor, kut. 8.

³¹ Zdravko Dizdar, *Pregled narodnooslobodilačkog pokreta u Samoboru 1941. - 1945. god.* (Samobor: „Zagreb“ - radna organizacija za grafičku djelatnost, 1987.), 34.

2.4. ODRED MATIJA GUBEC

Iako cijeli Žumberak ne pripada kotaru Samobor, možemo ga smatrati širom okolicom Samobora te događaji tijekom Drugog svjetskog rata u kotaru Samobor su uvelike povezani njegovom okolicom, ponajviše Zagrebom i Žumberkom, zbog čega će u radu biti riječi i o važnijim događajima na Žumberku. Žumberak je bio od velike strateške važnosti za CK KPH zbog svojih geografskih karakteristika: zbog svoje neposredne blizine Zagrebu i zbog svoje brdovito-planinske i šumske topografije, no detaljnije obrade o samome Žumberku će biti u kasnijem poglavlju. Zbog toga Belinić, član Mjesnog komiteta Zagreb, na Žumberak šalje Janka Krajića koji je trebao izvidjeti postojeću situaciju i pripremiti teren za dolazak partizana. Međutim on Belinića krivo izvještava o stanju na terenu, navodeći kako tamo vlada velika mržnja prema fašizmu i kako je situacija spremna za podizanje ustanka, iako je narod tamo zapravo za sada još bio uvelike pasivan. Zbog toga je donesena odluka da se organizira odred i uputi u Žumberak.³² U općini Kalje nedaleko Pećna se formira partijska ćelija i skojevska organizacija koja je trebala prihvatiti odred. Prvo se planiralo odred formirati od komunista zatočenih u Kerestincu koji bi onda pobjegli u Žumberak i tamo nastavili djelovati, no kako znamo, to je tragično završilo.³³ No od ideje se nije odustalo, pa tako Rade Končar i Marko Belinić formiraju grupu od 13 boraca koje 11.8. Ilija Engel prebacuje iz Zagreba te se u Samoboru na kolodvoru nalaze s vezom na terenu - Jankom Staničićem. Idući dan kreću za Žumberak i smještaju se u šumi kod Braslovja te ustaše saznaju za grupu i kreću u potjeru, ali prekasno. Staničić u međuvremenu odlazi po još 4 borca, 6 puški i 2 bombe (do sada su imali samo jedan pištolj) te ubrzo kreću preko Tisovca u budući logor u šumi pored Đurića, gdje se 14.8. sastaju s drugom grupom, isto iz Zagreba. Kroz 15. i 16.8. organiziraju odred: određuju najvažnije funkcije, polažu zakletvu te odred nazivaju Matija Gubec.³⁴ Odred je prema Bulatu imao 37 boraca³⁵, dok Dizdar u svojoj knjizi navodi sveukupno 49 boraca³⁶, što je moguće jer su neki borci dolazili naknadno, neki borci su služili kao kuriri za veze, što bi značilo da su povremeno bili s odredom, a poznato je i da je tijekom postojanja odreda nekoliko boraca dezertiralo, tako da točan broj ne znamo, međutim on bi trebao biti u tim okvirima. Ipak ono što se zna je da su borci odreda većinom bili radnici iz Zagreba, no da je bilo i nekoliko domaćih ljudi, a od naoružanja da je odred imao 10 pušaka, nekoliko pištolja i bombi.

³² Rade Bulat, *Žumberak i Pokuplje u NO Borbi* (Zagreb: Ognjen Prica, 1951.), 19.

³³ Zdravko Dizdar, *Pregled narodnooslobodilačkog pokreta u Samoboru 1941. - 1945. god.* (Samobor: „Zagreb“ - radna organizacija za grafičku djelatnost, 1987.), 37.

³⁴ Rade Bulat, *Žumberak i Pokuplje u NO Borbi* (Zagreb: Ognjen Prica, 1951.), 22-23.

³⁵ Rade Bulat, *Žumberak i Pokuplje u NO Borbi* (Zagreb: Ognjen Prica, 1951.), 23.

³⁶ Zdravko Dizdar, *Pregled narodnooslobodilačkog pokreta u Samoboru 1941. - 1945. god.* (Samobor: „Zagreb“ - radna organizacija za grafičku djelatnost, 1987.), 38.

Postojala je i veza sa Zagrebom te odred pomažu sela Staničići i Stići, za što je velikim dijelom zaslužan Staničić. Staničić je 3.9. pokušao nabaviti još oružja za odred pa je s Leom Rukavinom i Ivanom Videkovićem doveo kola sa 7 pušaka i hranom, koje su skupile partijske organizacije Zagreba, Stupnika i Brdovca, i sakrio ih u klijet Roze Staničić u Miranjcu. Ali su za to saznale ustaše pa su opkolile klijet koju je čuvao Rukavina. Borci odreda koji su trebali preuzeti materijal su primijetili ustašku opsadu, međutim kako nisu uzeli oružje sa sobom su se povukli. Na to su ustaše pozvale Rukavinu da se preda, na što je on odgovorio vatrom. U okršaju je Rukavina poginuo te su ustaše uhitili obližnje seljake (među njima i majku Staničića). Odred je 6.9. negdje između Ruda i Krašića napao patrolu od 2 žandara i 6 ustaša gdje su ubili jednog ustašu i ranili 2 žandara (jedan je kasnije umro). Zbog toga je idući dan poslana jača potjera za odredom.³⁷ Odred se povukao u Slapnicu gdje su se odmorili pa su nastavili put smjestivši se u šumi pored sela Grič. Tamo se manja grupa spušta u selo po hranu, međutim iznenađuju ih žandari i dolazi do borbe u koju se ostatak odreda nije priključio te dio njih ubijaju, a dio uhićuju (među kojima i komandanta odreda). Nakon te borbe odred se razbija na više manjih grupa koje bježe u raznim pravcima, od kojih najveća grupa bježi na Pleš iznad Sošica, nakon čega odlazi u Svetu Geru. Tako demoralizirani i bez vodstva i ta grupa se razbija te se borci razilaze u različitim smjerovima. Tijekom svog tog vremena ustaše i žandari ih love te im sude što završava ili oslobađanjem, osuđivanjem na kaznu smrti i strijeljanjem u Zagrebu ili osuđivanjem na vremenske kazne i odvođenjem u logor u Jastrebarskom.³⁸ Dizdar navodi kako su 35 borca odreda ustaše i Talijani uhitili, od čega su njih 11 pustili, 14 strijeljali, a njih 10 osudili na višegodišnje kazne, dok je njih 11 uspjelo pobjeći.³⁹ Kao razloge neuspjeha odreda Bulat navodi:

1. krivu procjenu situacije na terenu prije dolaska odreda
2. to što odred nije radio na političkom osvještavanju i povezivanju s narodom, već se oslanjao na pomoć iz Zagreba
3. nedovoljno inicijative u akcijama odreda
4. nedostatku budnosti unutar odreda da sam procijeni situaciju
5. to što se odred nije povezao s općinom Radatović koja je bila pod talijanskom okupacijom i gdje su uvjeti za podizanje ustanka bili povoljni

³⁷ *Građa za povijest narodnooslobodilačke borbe u sjeverozapadnoj Hrvatskoj* (Zagreb: Savjet za izdavanje Građe, 1981.), t. I, 212.

³⁸ Rade Bulat, *Žumberak i Pokuplje u NO Borbi* (Zagreb: Ognjen Prica, 1951.), 23-25.

³⁹ Zdravko Dizdar, *Pregled narodnooslobodilačkog pokreta u Samoboru 1941. - 1945. god.* (Samobor: „Zagreb“ - radna organizacija za grafičku djelatnost, 1987.), 38.

Za prvi razlog neuspjeha kao krivca navodi Krajića, no za ostale razloge krivi cijelo vodstvo odreda (među kojima je bio i Krajić).⁴⁰ Ovi događaji na Žumberku su imali svoj odjek i u samoborskom kotaru. Tako ustaše ponovo iskorištavaju situaciju, te kao i u kerestinačkoj tragediji šire vijesti kako su četnici ti koji rade ove akcije. Čine to kako bi pridobili ljude na svoju stranu, ali pogotovo kako bi pridobili HSS-ovce, što dijelom i uspijevaju jer neke mjesne organizacije HSS-a izjavljuju lojalnost ustaškom pokretu (Mjesna organizacija HSS-a Samobor je to već prije napravila). Donijeta je i odluka o zabrani izleta na Samoborsko gorje, ali je 25.9. ukinuta jer su uspjeli razbiti odred. Osim toga je pojačan nadzor nad putnicima u samoborskom vlaku, u osiguranje željezničke pruge se uključuju i seljaci, uhićuju se sumnjive osobe i odvođe u Zagreb na ispitivanje. Među njima su i pripadnici Samoborske omladinske antifašističke grupe, no to će se detaljnije prikazati u idućem poglavlju. Poduzete su i administrativne mjere pa se tako općina Podvrh dijeli na dvije općine: Breganu i Samobor Vanjski. Uspostavljena je oružnička postaja u Grdanjcima, tabori ustaške mladeži su uspostavljeni u Samoboru, Svetom Martinu, Svetoj Nedjelji, Samoboru Vanjskom, Bregani i Rudama, rojnički tečajevi⁴¹ se organiziraju u Rudama, Velikoj Rakovici i Hrastini pod vodstvom logora ustaške mladeži Samobor (Oton Fresl je bio na čelu).⁴²

2.5. SAMOBORSKA OMLADINSKA ANTIFAŠISTIČKA GRUPA (SOAG)

Članovi buduće SOAG su se s komunističkog ideologijom, kao i većina mladih, upoznali u Zagrebu u školi ili na poslu, pa su je onda prenosili svojim prijateljima. Međusobno se druže u različitim društvima, pa tako imamo primjere Stanka Dodića „Dode“ i Dragutina Horvata „Gage“ koji su bili u NK Samobor, Aleksandra Staničića (rođak Janka Staničića) koji je bio u samoborskoj „Croatiji“, Horvat, Zvonimir Mahović i Zvonimir Erbežnik su svirali u malom jazz sastavu u Samoboru, gdje onda oni pričaju i šire ideje među sobom. Dodić, Staničić i Alojz Šuflaj „Žugec“ su već bili uključeni u neke partijske i skojevske akcije gdje su skupljali oružje, lijekove, drugi sanitetski materijal, novčanu pomoć ili širili letke. Tako su se oni već prije rata upoznali međusobno i s komunističkom ideologijom na razne načine, da bi kada je rat počeo, svi se našli u Samoboru.⁴³ Odlučili su se

⁴⁰ Rade Bulat, *Žumberak i Pokuplje u NO Borbi* (Zagreb: Ognjen Prica, 1951.), 25-26.

⁴¹ Rojnik je u ustaškoj vojsci bio najniži čin dočasnika.

⁴² Zdravko Dizdar, *Pregled narodnooslobodilačkog pokreta u Samoboru 1941. - 1945. god.* (Samobor: „Zagreb“ - radna organizacija za grafičku djelatnost, 1987.), 38-39.

⁴³ Zdravko Dizdar, *Pregled narodnooslobodilačkog pokreta u Samoboru 1941. - 1945. god.* (Samobor: „Zagreb“ - radna organizacija za grafičku djelatnost, 1987.), 42-46.

u drugoj polovici lipnja naći i održati sastanak u Anindolu iznad Starog grada u Samoboru. Prisustvovali su Horvat, Erbežnik, Mahović, Staničić, Šufraj, Josip Cvetković, Ivan Husta i Stjepan Mihalinec (i još dvojica iz Zagreba, no oni neće toliko sudjelovati u radu grupe, pa nam nisu toliko bitni), a trebao je doći i Dodić, ali nije mogao. Svi su imali između 17 i 21 godine, osim Šufraja koji je imao 28 godina. Govorili su o prilikama u svijetu te su odlučili napraviti grupu koja će prikupljati oružje i sanitetski materijal, širiti propagandni materijal koji će dobivati od organizacija u Zagrebu (veza su im Dodić i Mira Šoić) te se dalje izučavati u komunističkoj ideologiji i stanju u svijetu. Svi su ideju prihvatili čime je nastala Samoborska omladinska antifašistička grupa. Za vođu su izabrali Horvata, za zamjenika Šufraja, a glavnog za teoriju su odabrali Dodića. Oni će biti povezani, primati direktive i dalje ih prenositi ostatku grupe. Dogovorili su se o daljnjim aktivnostima i razišli se. Na iduću sastanak su donijeli oružje (par pištolja i pušaka) i sanitetski materijal koje su do sada prikupili pa su, kako nitko osim Šufraja nije bio u vojsci, vježbali s oružjem i pročitali proglas o napadu Njemačke na Sovjetski Savez, da bi na kraju odlučili da se zbog sigurnosti od sada više neće sastajati svi zajedno već da će djelovati u grupama od tri člana. Tako su u prvoj grupi bili Husta, Cvetković i Mihalinec, a veza im je bio Šufraj, u drugoj grupi Erbežnik, Mahović i Staničić, veza im je bio Horvat, a u trećoj su bili Dodić, Horvat i Šufraj koji su sve koordinirali i određivali zadatke. Treći sastanak je bio teoretski gdje su govorili o prilikama u svijetu te su dobili letke koje su kasnije lijepili po kućama. Na letcima je pisalo: RADNICI / NE IDITE U NJEMAČKU / tamo vas čeka glad, ropstvo i smrt / VODITE BORBU: / PROTIV OTPUŠTANJA / ZA VEĆE NADNICE / (slika srpa i čekića), ŽIVIO SSSR / nepobjediva država radnika i seljaka / (slika srpa i čekića) / DOLJE KRVAVI / RAZBOJNIK HITLER te ŽIVILA BORBA / HRVATSKOG NARODA / za nacionalno i socijalno oslobođenje / (slika srpa i čekića) / ŽIVILA / CRVENA ARMIJA⁴⁴. Isto tako su po nekim kućama, posebno kućama ustaških funkcionera, ispisivali parole. To je imalo snažan odjek u Samoboru, pa su ustaše pojačali patrole i počele nadzirati članove grupe te su pokušali pronaći počinioc, ali nisu uspjeli. Nakon kerestinačke tragedije, kada su ponovo pojačane patrole, ustaše su počeli još snažnije nadzirati članove SOAG-a, zbog čega su se počeli više pojedinačno nalaziti, a na sastancima su znali povremeno pjevati i svirati kako bi prikrili stvarni razlog svog nalaženja. Također su sa sobom nosili Pavelićevu knjigu Strahote zabluda, a na upite zašto se ne priključe ustaškim organizacijama, odgovarali bi da im je škola prioritet. U kolovozu su napisali letak i zalijepili ga na vrata crkve Svete Anastazije, da bi onda na misi

⁴⁴ DAZG, fond 1180, Kotarska oblast Samobor, kut. 4.

svećenik rekao kako se „vragovi šuljaju Samoborom“⁴⁵. Također su nagovarali samoborsku mladež da ne idu u ustaše.⁴⁶ Zagrebačka partijska organizacija je, uvidjevši rad grupe i ostalih antifašista u Samoboru odlučila formirati Mjesni komitet KPH Samobor. Za taj zadatak je bio zadužen Jura Pandić, koji uz pomoć Mire Šoić dolazi u kontakt sa SOAG-om i skojevskom organizacijom u Bregani u kojoj su bili Dragutin Jurkošek, Marijan Šetinc i Vladimir Kalin. Dolazi do nekoliko sastanaka između Pandića, Horvata i Jurkošeka gdje ih Pandić pokušava „politički izgraditi“ kako bi mogli samostalno politički djelovati, pa ih tako obavještava o situaciji u svijetu, zadaje im zadatke, daje propagandni materijal itd., ali ih ne obavještava o planu zagrebačke partijske organizacije. Pandić je trebao u antifašističku borbu uključiti radnike i „napredne“ građane, Šoić je trebala uključiti žene i „naprednu“ inteligenciju, a Horvat i Jurkošek mlade u Samoboru i Bregani.

Međutim stvari će se ubrzo naglo promijeniti. Naime Horvat je obavijestio Dodića da ga ustaše intenzivno prate, na što se Dodić odlučio pobjeći u Italiju preko Istre (od kuda je rodom) te je zamolio Horvata ako bi ga mogao otpratiti, no kasnije je saznao za partizane na Žumberku pa se odlučio njima pridružiti. Horvat je o tome obavijestio Pandića i članove SOAG-a koji su se nakon uspostave veze, svi trebali pridružiti. Prema dogovoru su se našli 12.9. i krenuli prema Mrzlom Polju gdje su se trebali pronaći vezu s partizanima. Kao izgovor putovanja je Horvat nabavio od svoga brata mesara legitimaciju kao kupci stoke. Istog dana predvečer su stigli u Mrzlo Polje, ali kako ih nije dočekala veza su se počeli oprezno kao kupci stoke raspitivati po selu. Na to ih je jedan seljak pozvao u kuću i rekao im da pričekaju dok će on pronaći kupce. Međutim on je doveo dvojcu žandara koji su ih uhitili i odveli u oružničku postaju u Kalju, gdje ih žandari „ispituju“, a zapravo tuku. Idući dan su prebačeni u oružničku postaju u Krašiću gdje ih žandari ponovo „ispituju“ te ih ponovo idući dan prebacuju u zatvor u Jastrebarskom. Zatvor u Jastrebarskom se sastojao od tri male sobe u kojima je već bilo smješteno više od 30 partizana odreda Matija Gubec. Smjestili su ih u istu sobu kao i Janka Staničića koji je trebao biti njihova veza. On im je ukratko objasnio što se dogodilo i savjetovao im da se drže priče o kupnji stoke jer nitko drugi iz odreda nije znao za njihov dolazak pa ih nitko drugi neće moći raskrinkati. Ovdje su proveli 20 dana stisnuti kao „sardele“, često su bili „ispitivani“, što je značilo fizičko maltretiranje uz prijatnje smrću, no obojica su ostala pri svojoj priči o kupcima stoke, da bi ih 6.10. s pripadnicima odreda

⁴⁵ Zdravko Dizdar, *Pregled narodnooslobodilačkog pokreta u Samoboru 1941. - 1945. god.* (Samobor: „Zagreb“ - radna organizacija za grafičku djelatnost, 1987.), 50.

⁴⁶ Zdravko Dizdar, *Pregled narodnooslobodilačkog pokreta u Samoboru 1941. - 1945. god.* (Samobor: „Zagreb“ - radna organizacija za grafičku djelatnost, 1987.), 46-50.

prebacili u Zagreb u Okružni zatvor. Tu su pod istragom mjesec dana što je značilo već uobičajeno „ispitivanje“. Janka Staničića (i njegovu braću Dušana i Milana) su ubrzo prebacili u zloglasno ustaško redarstvo poznato pod imenom „Sing-Sing“, od kuda se nakon 20 dana vratio toliko natečen i izranjavan da ga je Horvat jedva prepoznao, da bi ga kasnije s još 13 pripadnika odreda (među kojima su bili i njegova braća) strijeljali. Za uhićenje Horvata i Dodića se već dan nakon saznalo u Samoboru, zbog čega se članovi grupe SOAG više ne nalaze grupno, već samo pojedinačno. No to im nije pomoglo jer su ih ustaše već obilježile kao sumnjive komuniste, da bi ih 13.10. sve uhitili.⁴⁷ Toga dana su Šufļaj i Staničić s bratom Vladimirom vlakom krenuli iz Zagreba u Samobor, da bi se vlak prije Podsuseda zaustavio i da bi u njega ušli ustaški agenti i ustaše Poglavnikove tjelesne straže (PTS). Uhitili su Šufļaja i braću Staničić da bi na stanici u Podsusedu izašli i odveli ih u ustaški logor tamo. Teretili su ih da su komunisti i da su u Samoboru djelovali. Oni su to negirali te su samo priznavali kako znaju ostale članove SOAG-a, što su i morali jer su ih ustaše više puta vidjeli zajedno, no govore da su se samo družili. O uhićenju su obaviješteni ustaše u Samoboru koji onda tijekom noći uhićuju i ostale članove grupe te ih sve odvođe u zgradu općine gdje ih dočekuje Orešković (Šufļaja i braću Staničić su autom doveli iz Podsuseda). Kako je već došlo jutro, pješke su ih zavezane lancima odveli u žandarmerijsku stanicu na zaprepaštenje svih građana koji su se našli na ulici. Tamo ih „ispituju“ te im nude da ako se pridruže ustaškim organizacijama, da će im sve biti oprosteno, što oni svi odbijaju. Tu također odbijaju priznati organizirano komunističko djelovanje, kao organiziranje i sastajanje SOAG, širenje komunističkih letaka, pisanje po kućama itd., samo navode da su se družili, eventualno koji put pročitali komunističke letke te kako su ustaše uspjele samo pronaći pušku kod Huste i sumnjivi letak kod Cvetkovića nisu imali dovoljno dokaza. Ne navode ostale komuniste koje poznaju, kao na primjer veze iz Zagreba, druge antifašiste iz Samobora ili Bregane, pa tako ni borce odreda Matija Gubec koje poznaju, točnije Aleksandar Staničić svoje rođake Janka, Dušana i Milana. Izvještaj ispitivanja je predan Kotarskoj oblasti Samobor gdje su ponovo ispitani te je napravljen zapisnik koji su svi potpisali. O tome se obavještava Pokretni prijeki sud (PPS) u Zagrebu koji traži njihovo izručenje, što se i događa uz prijedlog Kotarske oblasti da ih se oslobodi jer su to neozbiljni mladići kojima je inače vladanje ispravno. Također Kotarska oblast o tome izvještava i Ravnateljstvo za javni red i sigurnost NDH i Veliku župu Prigorje pri čemu se navodi kako se smatra da ako krivnja i postoji, da se ne smatra tako velikom da je potreban PPS te traži njihovo puštanje ili da će ih kotarska oblast kazniti. No

⁴⁷ Zdravko Dizdar, *Pregled narodnooslobodilačkog pokreta u Samoboru 1941. - 1945. god.* (Samobor: „Zagreb“ - radna organizacija za grafičku djelatnost, 1987.), 51-54.

PPS se s tim stajalištem ne slaže te počinje istraga koje će trajati do 5.11., da bi suđenje počelo idućeg dana. S početkom istrage im se u zatvoru pridružuje i Horvat koji je s Dodićem oslobođen sumnje da se htio povezati s odredom Matija Gubec, ali ga se tereti da je vođa grupe. Dodića se međutim ne tereti za članstvo grupe te ga se prebacuje u ustaško redarstvo gdje ga zadržavaju do lipnja 1942. godine.⁴⁸ Optuženi su na suđenju izjavili da se ne osjećaju krivima te su nastavili s iskazima da su se samo družili, a ne vodili organiziranu komunističku grupu. U Samoboru je javnost bila ogorčena postupcima ustaša te se počeo vršiti pritisak na Oreškovića da se mladiće spasi strijeljanja, zbog čega on na sudu izjavljuje da ukoliko oni i jesu prožeti komunističkom ideologijom, da bi ih trebalo preodgojiti u ustaškom pokretu, no sud ni to nije uzeo u obzir već ih je sve osudio na kaznu smrti strijeljanjem. Horvata se teretilo da je organizirao komunističke sastanke i držao govore, Šufલાja i Aleksandra Staničića da su nabavljali komunističke letke, Hustu, Mihalinca i Cvetkovića da su sudjelovali na sastancima i čitali letke bez da su to prijavili vlastima, dok su još Hustu teretili i da je imao pušku, a da to nije prijavio. Jedino je Vladimir Staničić oslobođen krivnje.⁴⁹ Svi branitelji su odmah podnijeli molbe za pomilovanje poglavniku NDH, a izvršenje kazne se odgodilo za sutradan (7.11.). U 11 sati (kada je trebala biti izvršena kazna) su ih sve odveli u zgradu Sudbenog stola gdje im je predsjednik PPS-a Ivan Vidnjević pročitao rezultate molbe: Šufલાj i Husta dobivaju 10 godina tamnice, Erbežnik i Mahović 2 godine, Cvetković, Mihalinec i Staničić 1 godinu, a Horvatu se žalba odbija te da se kazna ima izvršiti za 3 sata. Njegov branitelj Ivan Ištvanović moli predsjednika Vidnjevića da mu da još jedan dan da skupi dokaze da je Horvat uzoran građanin. Ovaj to odobrava te Horvatovi roditelji skupljaju potpise od župnika Svete Anastazije Kocijančića, načelnika grada i općine Samobor Biščana, logornika Oreškovića, od 29 učenika Horvatovog razreda i ravnatelja škole kako Horvat nije komunistički agitator, nego uzoran građanin. Istodobno i učenik njegovog razreda Zdenko Orlović, pripadnik ustaškog pokreta, povukao svoju izjavu u kojoj je tvrdio da je Horvat bio komunistički agitator i širio komunističke ideje među učenicima. Sve to Ištvanović uručuje Ministarstvu pravosuđa NDH. Iako odgovor nije došao u zakazanom roku, s izvršenjem kazne se pričekalo dok odgovor nije stigao te kada je on napokon došao, glasilo je da se Horvata osuđuje na 10 godina teške tamnice.⁵⁰ Šufલાj je upućen u Lepoglavu, Horvat i Husta u Srijemsku Mitrovicu,

⁴⁸ DAZG, fond 1180, Kotarska oblast Samobor, kut. 5.

Zdravko Dizdar, *Pregled narodnooslobodilačkog pokreta u Samoboru 1941. - 1945. god.* (Samobor: „Zagreb“ - radna organizacija za grafičku djelatnost, 1987.), 55-59.

⁴⁹ *Građa za povijest narodnooslobodilačke borbe u sjeverozapadnoj Hrvatskoj* (Zagreb: Savjet za izdavanje Građe, 1981.), t. I, 309-312.

⁵⁰ Zdravko Dizdar, *Pregled narodnooslobodilačkog pokreta u Samoboru 1941. - 1945. god.* (Samobor: „Zagreb“ - radna organizacija za grafičku djelatnost, 1987.), 60-64.

dok su drugi ostali u Okružnom zatvoru u Zagrebu. Prvo su odsluživši svoju kaznu 13.10.1942. iz zatvora izašli Cvetković, Mihalinec i Staničić. Potom je Erbežnik pobjegao iz zatvora 20.11.1942. Mahović je trebao pobjeći s Erbežnikom, ali slučajem okolnosti nije pa je u zatvoru ostao do 8.4.1943., kada je kao i Šuflaj, Husta i Horvat uvjetno pušten, no za Horvatovo puštanje je morala garantirati njegova majka. Ubrzo po izlasku iz zatvora će se svi članovi bivše SOAG na različite načine pridružiti antifašističkoj borbi, zbog čega će Horvatova majka kasnije biti poslana u njemački koncentracijski logor, gdje će umrijeti.⁵¹ Husta je umro 8.5.1945. u okolici Zagreba boreći se za njegovo oslobođenje, Horvat 23.10.1944. biva teško ranjen, ali se oporavlja i preživljava rat, Šuflaj također biva ranjen u borbi, ali se isto tako oporavlja i preživljava rat, Erbežnik se krajem 1943. godine teško razbolio te je 22.1.1944. godine umro od tifusa u partizanskoj bolnici u Radatovićima, Mahović pogiba u napadu na njemačku pograničnu posadu u mjestu Dolina u noći između 24. i 25.12.1944., Mihalinec umire 6.3.1944. prilikom proboja obruča ustaško - njemačke opsade Kraljevca kod Horvata, Cvetković se tijekom listopada 1944. godine teško razbolio, no uspio je ozdraviti te je po završetku rata izabran za sekretara Gradskog komiteta SKOJ-a Samobor, Dodić se, nakon dvogodišnjeg zatočeništva po raznim talijanskim logorima, tijekom 1944. godine vraća u Jugoslaviju te se bori do kraja rata, dok su za Staničića podaci nepotpuni te se navodi da se krajem 1944. godine pridružio partizanima.⁵²

⁵¹ Zdravko Dizdar, *Pregled narodnooslobodilačkog pokreta u Samoboru 1941. - 1945. god.* (Samobor: „Zagreb“ - radna organizacija za grafičku djelatnost, 1987.), 64-68.

⁵² Zdravko Dizdar, *Pregled narodnooslobodilačkog pokreta u Samoboru 1941. - 1945. god.* (Samobor: „Zagreb“ - radna organizacija za grafičku djelatnost, 1987.), 137-138.

3. POLITIČKI ZNAČAJ SAMOBORA

3.1. „DVORIŠTE ZAGREBA“

Samoboru je njegovu političku važnost davala njegova geografska pozicija, a to je ponajprije njegova blizina Zagrebu. Za vojno-stratešku važnost je osim toga bila bitna i blizina Žumberku i Sloveniji, no politička važnost je uvijek proizlazila iz blizine Zagreba. Na sam razvoj grada je utjecao razvoj grada Zagreba, pa je Samobor u svojoj povijesti uvijek ovisio o Zagrebu. On je uvijek smatran „dvorištem“ Zagreba, Zagrepčani bi dolazili u Samobor preko vikenda na odmor i šetnju, kako u sam gradu, tako i na obližnja brda na planinarenje. Kao primjer imamo i poznatu epizodu Ljudevita Gaja, koji nakon svog političkog djelovanja u Zagrebu, putuje u posjetu svojem dobrom prijatelju Ferdi Livadiću u Samobor, gdje onda na putu dobiva inspiraciju te osmišljava neslužbenu himnu ilirskog preporoda Još Hrvatska ni propala. No da se vratimo u doba Drugog svjetskog rata, Bulat u svojoj knjizi kao važnost Žumberka, a samim time i samoborskog kotara, između ostalog navodi: „neposredno ugrožavanje Zagreba kao najvažnijeg političkog, privrednog i kulturnog centra tzv. NDH i operativno-strategijskog objekta njemačke oružane sile na Balkanu“⁵³. Na primjerima možemo vidjeti povezanost Samobora i Zagreba. Tako Mikulić u svojoj knjizi kao anegdotu navodi susret s legionarom na cesti između Svetog Martina i Podgrađa Podokičkog, koji se dogodio sredinom 1944. godine. Mikulić je naime, putujući s još dva partizana iz Dolca Podokičkog, otišao malo naprijed kako bi izvidio situaciju te je, još ne izašavši potpuno na cestu, provirio kako bi potvrdio da je cesta sigurna. Međutim vidio je svijetložutu uniformu legionara te se je, nesiguran u broj i namjeru neprijatelja, pripremio za okršaj. Kada se legionar promatrajući brdo približio, Mikulić je stupio na cestu s automatom i viknuo: „Ruke uvis - predaj se!“. Legionar se trgnuo i od iznenađenja zaboravio podignuti ruke, zbog čega je Mikulić ponovio naredbu. Sada je legionar podigao ruke uvis i rekao: „Ne pucajte! Tko ste vi?“. Sklonivši ga s ceste u zaklon, došla su druga dva partizana i razoružali legionara te je Mikulić pitao koliko ih ima, gdje se nalaze i s kakvim zadatkom. Umjesto odgovora dobio je protupitanje: „Da li ste vi partizani?“. Nakon potvrdnog odgovora legionar je krenuo objašnjavati. On je iz Bosne, stacioniran u Zagrebu, izbjegavao je borbu s partizanima i pokušavao im se pridružiti. Veze nije mogao naći te se zbog loše reputacije legije, umjesto s jedinicom, odlučio sam pokušati pronaći partizane. Čuo je iz pričanja drugih vojnika da ih ima po brdima, ali nije vjerovao da su toliko blizu Zagreba, zbog čega je promatrao brda.

⁵³ Rade Bulat, *Žumberak i Pokuplje u NO Borbi* (Zagreb: Ognjen Prica, 1951.), 20.

Čudio se da ih je uspio pronaći tako brzo jer da se u Zagrebu to drži u tajnosti. Na kraju je rekao da bi se puno vojnika pridružilo partizanima da znaju da su tako blizu. Mikulić ga je poslao u Okić da tamo pričeka vezu koja će ga odvesti partizanima, što se i dogodilo.⁵⁴ Iz priče možemo vidjeti par stvari. Prvo i najbitnije, po navodu legionara, prisutnost partizana u samoborskom kotaru se u Zagrebu držala u tajnosti, vjerojatno kako se ne bi izazvao strah među građanima i ustaškim redovima, kako se ne bi pokazala jačina i prisutnost partizanskog pokreta ili kako im se više ljudi ne bi pridružilo. Također se može vidjeti čuđenje koje legionar izražava saznajući za blizinu partizana, čuđenje koje vjerojatno ne bi jedini imao kada bi više ljudi znalo za to. Drugi primjer je akcija ulaska partizana u Samobor tijekom noći između 11. i 12.1.1943. godine, koja će detaljnije biti prikazana u kasnijim poglavljima, međutim sad nam je bitna reakcija na tu akciju. Tako Belinić, koji je tada izvršavao dužnost komesara Štaba 2. operativne zone NOV i PO Hrvatske, u svojem izvještaju Vladimiru Bakariću (politički komesar Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske) između ostalog navodi: „Naš dolazak u Samobor će imati jakog odjeka u cijeloj Hrvatskoj. Za Pavelića je ovo jedan od teških udaraca, kad se partizani pojavljuju čak u Samoboru i to baš onda, kad on tamo vrši koncentraciju snaga za ofanzivu na Žumberak.“⁵⁵ Još jedan primjer je partizanska akcija u Svetoj Nedjelji tijekom noći s 28.5. na 29.5.1943. godine, koja će se također u kasnijim poglavljima detaljnije prikazati, no sada nas ponovo zanimaju reakcije na akciju. Svjetlo požara i zvukovi eksplozija u Svetoj Nedjelji su bili toliko snažni da su u Zagrebu ugašena svjetla i dana uzbuna za napad iz zraka jer se vjerovalo da saveznici bombardiraju aerodrom, a ne da je izvršena partizanska akcija. Istog dana oko podneva je sam Pavelić u pratnji generala Vladimira Krena (zapovjednik Odjela zračnih snaga) došao u Svetu Nedjelju da se sam uvjeri da se nešto takvo dogodilo tako blizu Zagreba. U vrijeme kada je ustaška propaganda tvrdila da su partizani uništeni te da se u grupama povlače prema Bosni, partizani vrše ovakvu akciju na prilazu glavnome gradu. Iako je ovom akcijom oduzeto ili uništeno puno opreme i materijala čime je ozbiljno narušeno školovanje pilota u NDH, to je bila još veća političko-propaganda pobjeda.⁵⁶ Iz svih ovih primjera se može vidjeti politička važnost Samobora i samoborskog kotara kao „dvorišta Zagreba“, u kojem se zapravo situacija u

⁵⁴ Miško Mikulić, *Pred Zagrebom : napredni narodnooslobodilački pokret : 1941 - 1945.* (Zagreb: „Zagreb“ - izdavačko i tiskarsko poduzeće, 1976.), 235-236.

⁵⁵ *Građa za povijest narodnooslobodilačke borbe u sjeverozapadnoj Hrvatskoj* (Zagreb: Savjet za izdavanje Građe, 1985.), t. IV, 100.

⁵⁶ Miljenko Lipovšćak, Vera Lipovšćak, „Likvidacija vojne jedriličarske škole NDH i zdravstvene stanice u Sv. Nedjelji (kod Zagreba) svibnja mjeseca 1943. godine“ u: *Žumberak - Gorjanci (1941-1945)*, ur. Franci Sali (Samobor: Dolenjski muzej Novo mesto, 2005.), 386-387.

Zagrebu poistovjećuje sa situacijom u Samoboru, ali i obratno, jer ako je Samobor ugrožen, onda je i Zagreb.

3.2. SAMOBOR KAO PRIMJER BRATSTVA I JEDINSTVA

Samobor i samoborski kotar su, kao što smo mogli vidjeti u prvom poglavlju, velikom većinom nastanjeni Hrvatima. Međutim, usprkos tome, ovo područje je bilo partizanima pogodno za stvaranje suradnje među Hrvatima, Slovencima i Srbima iz razloga, što to područje, nastanjeno Hrvatima, graniči sa Slovenijom. Međutim ako uzmemo i Žumberak kao širu okolicu Samobora, onda u određenim općinama na Žumberku imamo srpsku manjinu (općine Radatović, Sošice i Kalje)⁵⁷, dok na jugu Žumberak graniči s Pokupljem, koje onda još južnije graniči s područjima s velikim srpskim manjinama: Kordunom, Banijom i Likom. Zbog toga je Žumberak partizanima bio bitan i kao primjer zajedničke borbe Hrvata, Slovenaca i Srba, prostor gdje se „kovalo“ bratstvo i jedinstvo. Ponovo možemo citirati Bulata koji navodi kako je Žumberak trebao: „kvalitativno i kvantitativno pojačati učešće hrvatskog naroda u NOB“ i „stvoriti uvjete za stvaranje, produbljenje i učvršćenje bratstva i jedinstva Hrvata, Srba i Slovenaca“.⁵⁸ Tako Tito na početku 1942. godine u ime Vrhovnog štaba šalje zapovijed Glavnom štabu Hrvatske za osnivanje Operativnih zona i širenje oslobodilačke borbe u svim krajevima Hrvatske, posebno na području sjeverno od Kupe i Save. Prema zapovjedi 1. operativna zona (sačinjavaju ju Banija, Kordun i Lika) treba odabrati 3 snažne grupe partizana od 50 boraca, dobro ih naoružati i poslati na Žumberak, Ivanšćicu i Bilogoru, područja gdje će se kasnije osnovati 2. operativna zona.⁵⁹ Kroz 4. mjesec 1942. godine ta se ideja realizira. Naime, uvjeti postaju povoljni zbog čega se početkom 4. mjeseca formira desetina od 4. bataljuna 1. kordunaškog partizanskog odreda i upućuje na Žumberak te krajem istog mjeseca stiže u Pećno. Kroz 5. mjesec se ta grupa spaja s grupom partizana koja je došla iz Zagorja (među njima su bili i poznati samoborski borci Ivan Sokolčić Fabijan i Ivan Videković Pavao), također im pristupaju dobrovoljci iz Zagreba, Horvata, Okića, Donje Kupčine i još jedna desetina 1. kordunaškog partizanskog odreda, te se zbog velikog porasta boraca formira 1. žumberačka partizanska četa od 90 boraca (taj broj će

⁵⁷ Rade Bulat, *Žumberak i Pokuplje u NO Borbi* (Zagreb: Ognjen Prica, 1951.), 10.

⁵⁸ Rade Bulat, *Žumberak i Pokuplje u NO Borbi* (Zagreb: Ognjen Prica, 1951.), 19.

⁵⁹ *Građa za povijest narodnooslobodilačke borbe u sjeverozapadnoj Hrvatskoj* (Zagreb: Savjet za izdavanje Građe, 1984.), t. II, 18-19.

se tijekom idućih mjeseci još više povećati).⁶⁰ U međuvremenu se planira suradnja hrvatskih i slovenskih partizana pa tako Edvard Kardelj 11.4. piše Ivi Loli Ribaru kako bi se na Žumberku u blizini Samobora trebalo osnovati jedinstveni hrvatsko-slovenski partizanski odred koji bi djelovao i u NDH i u okupiranoj Sloveniji, što se na kraju ipak nije ostvarilo.⁶¹ Ubrzo je Štab grupe kordunaških odreda zapovjedio da se uspostavi veza sa Žumberkom i da onda oni uspostave vezu s partizanima iz Slovenije kako bi se osigurala veza između Žumberka i Zagreba da bi se moglo ljude iz Zagreba prebacivati u partizane.⁶² Ubrzo dolazi do prvih akcija žumberačke čete te se ostvaruje suradnja između nje i slovenskih partizana, suradnja koja će se u budućnosti samo pojačavati. Osim te praktične suradnje, bratstvo i jedinstvo naroda je trebalo pokazati i dokazati upravo njima, narodu. Zbog toga su se tijekom rata, po cijeloj Jugoslaviji, a posebno u Hrvatskoj, točnije NDH izvodili mimohodi brigada, koje su kao manifestacije trebale narodu predočiti to bratstvo i jedinstvo jedinica, a samim time i naroda. U NDH su se one posebno izvodile kako bi se srpskim manjinama pokazalo kako nisu svi Hrvati ustaše i protiv njih, ali i Hrvatima kako bi se isto tako pokazalo da nisu svi Srbi četnici i samim time protiv Hrvata. Najveći takav mimohod na ovim područjima je, iako ne u samoborskom kotaru ili čak na Žumberku, bio u Metliki, gradu na slovensko-hrvatskoj granici sa slovenske strane. Međutim taj mimohod nam je bitan jer su u njoj sudjelovale slovenske brigade, srpske brigade iz Korduna i Banije te hrvatske brigade sa Žumberka i Pokuplja, čiji su brojni pripadnici bili upravo iz samoborskog kotara. Mimohod je održan 9.7.1944. godine, tijekom posljednje fašističke ofenzive na Žumberak i Belu Krajinu. U njemu su sudjelovale 5. brigada 15. divizije, 2. brigada 8. divizije, Karlovačke brigade 34. divizije i Belokranjski odredi, a promatrali su ga polaznici vojnih škola Glavnog Štaba Slovenije te najviši rukovodioci NOP-a Slovenije, 4. korpusa i NOP-a Bele Krajine i Žumberka te mnogo ljudi iz Bele Krajine i Žumberka. Nakon mimohoda je održan veliki narodni zbor.⁶³ Ubrzo nakon tog mimohoda je 18.7., odmah po završetku ofenzive, održana manifestacija u Črnomelju, također mjesto na slovensko-hrvatskoj granici sa slovenske strane.

⁶⁰ Rade Bulat, *Žumberak i Pokuplje u NO Borbi* (Zagreb: Ognjen Prica, 1951.), 32-34.

⁶¹ *Građa za povijest narodnooslobodilačke borbe u sjeverozapadnoj Hrvatskoj* (Zagreb: Savjet za izdavanje Građe, 1984.), t. II, 191-192.

⁶² *Građa za povijest narodnooslobodilačke borbe u sjeverozapadnoj Hrvatskoj* (Zagreb: Savjet za izdavanje Građe, 1984.), t. II, 218-219.

⁶³ Vladimir Valjan, „Posljednja fašistička ofenziva na Žumberak lipnja/srpnja 1944. godine“ u: *Žumberak - Gorjanci (1941-1945)*, ur. Franci Sali (Samobor: Dolenjski muzej Novo mesto, 2005.), 400.

U toj manifestaciji su stanovnici Bele Krajine dočekali borce 8. i 34. divizije, borce Korduna, Banije, Pokuplja, Žumberka i Slovenije, Srbe, Hrvate i Slovence, sve združene u istoj borbi.⁶⁴

⁶⁴ Vladimir Valjan, „Posljednja fašistička ofenziva na Žumberak lipnja/srpnja 1944. godine“ u: *Žumberak - Gorjanci (1941-1945)*, ur. Franci Sali (Samobor: Dolenjski muzej Novo mesto, 2005.), 403.

4. SAMOBOR KAO PROMETNO ČVORIŠTE

Kako i u ostalim poglavljima, tako ni ovdje ne možemo govoriti o važnosti Samobora bez da spomenemo Zagreb. Kao što smo mogli vidjeti, Samobor je bio jedna od važnih prometnica izvlačenja ljudi iz Zagreba kako bi se oni mogli pridružiti partizanskom pokretu. Tako je već i prvi odred osnovan na području Žumberka, odred Matija Gubec, većinom sastavljen od boraca iz Zagreba koji su dopremljeni preko Samobora. Žumberačka partizanska četa je isto tako, između ostalog, bila popunjavana ljudima iz Zagreba, što se nastavilo kad je četa prerasla u Prvi bataljun Žumberačko-Pokupskog NOP odreda pa tako i kasnije. Mikulić se u svojoj knjizi također prisjeća kada je kao zadatak dobio da se poveže sa Zagrepčanima koji su ga čekali u Horvatima te da ih odveze dalje na Žumberak.⁶⁵ Sve to se odigravalo preko glavnih prometnica u Samoboru su tada bile Samobor - Klinča Selo - Jastrebarsko - Sveta Jana i Samobor - Stojdraga - Novo Selo - Kostanjevac - Krašić - Draganić, koja još ima odvojke Kostanjevac - Sošice te Krašić - Metlika koja je povezivala Hrvatsku i Sloveniju.⁶⁶ Za Sloveniju je postajala i direktna veza sa Samoborom preko Bregane. Ta veza je bila korisna za vraćanje Slovenaca u Sloveniju ili za aktiviste NOP-a kao veza sa slobodnim područjem Slovenije jer su Slovenci naseljeni u NDH ili s imanjima i u NDH i u Sloveniji mogli prelaziti granicu. To je bilo iskorišteno pa je tako već na početku 1942. godine Mjesni odbor Oslobođilne fronte Slovenaca u Zagrebu osnovao Terenski odbor JNOF-a Slovenaca u Samoboru kao svoj terenski odbor. U početku se više radilo na uspostavljanju veza, no nakon kapitulacije Italije dolazi do masovnih prebacivanja Slovenaca iz Zagreba i okolice u Sloveniju.⁶⁷ Glavne veze između Zagreba i Žumberka su također išle preko Jastrebarskog i Samobora. Vezu preko Jastrebarskog su održavali Danica Stić sa stanom u Zagrebu te Ilija Bastašić i Janko Staničić (ubijen 1941.) iz Pećnog, gdje je bilo konačno odredište te veze. Veza preko Samobora je išla preko Stojdrage koju su održavali Slavica Mušnjak, Ankica Mahović, Janko Rapljenović (uhićen 1943., pogubljen 1945.), Miloš Rebić (iz Glažute) i Martin-Tinček Žnidaršić (iz Tisovca, uhićen i pogubljen 1945.). Veza je završavala u selu Dani u kući braće Mile i Vase Vidović.⁶⁸ Ako uzmemo Žumberak kao širi kontekst, osim već spomenutih veza sa Slovenijom na zapadu i Zagrebom na istoku, također na sjeveru graniči sa

⁶⁵ Miško Mikulić, *Pred Zagrebom : napredni narodnooslobodilački pokret : 1941 - 1945.* (Zagreb: „Zagreb“ - izdavačko i tiskarsko poduzeće, 1976.), 68-69.

⁶⁶ Rade Bulat, *Žumberak i Pokuplje u NO Borbi* (Zagreb: Ognjen Prica, 1951.), 10.

⁶⁷ Zdravko Dizdar, *Pregled narodnooslobodilačkog pokreta u Samoboru 1941. - 1945. god.* (Samobor: „Zagreb“ - radna organizacija za grafičku djelatnost, 1987.), 78-79, 131.

⁶⁸ Ivan Mušnjak-Mali, „Organizacija veza narodnooslobodilačkog pokreta Zagreb-Žumberak“ u: *Žumberak - Gorjanci (1941-1945)*, ur. Franci Sali (Samobor: Dolenjski muzej Novo mesto, 2005.), 238.

Zagorjem (veza preko Zaprešića⁶⁹), a na jugu s Podunavljem koje graniči još dalje na jugu s Kordunom i Banijom, veze koje će biti bitne za narodnooslobodilačku borbu kako bi se ta područja spojila u široki pokret otpora i kako bi se onda pokušalo Zagreb odcijepiti od Primorja⁷⁰. Iz svega toga možemo vidjeti kako su Samobor i samoborski kotar bili veoma važna „prometnica“ za narodnooslobodilačku borbu, no tu je ipak bila prevelika koncentracija neprijateljskih vojski (većinom ustaša, domobrana i Nijemaca, ali i Talijana i bjelogardijaca) te je Samobor bio preblizu Zagrebu, od kuda bi mogla dolaziti jaka neprijateljska pojačanja, da se oslobodi. Zbog toga je rad u Samoboru uvijek bio prikriven, s ciljem sabotaža neprijatelja ili prebacivanja ljudi te će se Samobor konačno osloboditi tek na kraju rata.

⁶⁹ Rade Bulat, „Karakteristike oružane borbe u Zagrebačkoj oblasti“ u: *Sjeverozapadna Hrvatska u narodnooslobodilačkoj borbi i socijalističkoj revoluciji*, ur. Ljubo Boban (Zagreb: Institut za historiju radničkog pokreta, 1976.), 100.

⁷⁰ Rade Bulat, *Žumberak i Pokuplje u NO Borbi* (Zagreb: Ognjen Prica, 1951.), 20.

5. PARTIJSKE ORGANIZACIJE I BORBE NA PODRUČJU SAMOBORSKOG KOTARA

5.1. PARTIJSKE ORGANIZACIJE U SAMOBORSKOM KOTARU

Prije prikaza rada partijskih organizacija važno je objasniti imena partijskih organizacija i čemu one služe. Tako imamo Narodnooslobodilačke odbore (NOO), Antifašistički front žena (AFŽ) i Savez komunističke omladine Jugoslavije (SKOJ). Osim njih su postojale i druge organizacije koje su bile na „višoj“ državnoj razini, kao na primjer Zemaljsko antifašističko vijeće narodnog oslobođenja Hrvatske (ZAVNOH) koje je bilo vrhovno predstavničko tijelo za Hrvatsku, ili vojne organizacije, kao Glavni štab Hrvatske koji je rukovodio borbom i jedinicama na području Hrvatske, no kako se u ovome radu bavimo određenim područjem, bitnije su nam „niže“ administrativne organizacije. Tako NOO-i preuzimaju ovlasti civilne vlast, ali služe i kao pozadinska služba za partizansku vojsku. Poslovnik NOO-a navodi seoske, općinske, kotarske (KNOO) i okružne (ONOO) narodnooslobodilačke odbore. Svaki NOO mora imati predsjednika, sekretara (tajnika) i blagajnika te upravno - administrativni, gospodarski, prometni, zdravstveni, socijalni, propagandni i prosvjetni odsjek. Osim toga mora postojati i Narodnooslobodilački fond koji će opskrbljivati vojsku. Pravilnik navodi broj članova za svaki NOO, obaveze i pravila za svaku funkciju ili odsjek te vremenske periode kada bi svaki NOO trebao održavati sastanke i slati izvještaje višem NOO-u (seoski općinskom, općinski kotarskom, kotarski okružnom i okružni ZAVNOH-u). Zanimljivo je kako se pod obavezama također navodi briga za žetvu i ostale poljoprivredne poslove.⁷¹ AFŽ je bila politička organizacija kojom se pokušalo angažirati i politički osvijestiti žene. Radilo se na njihovom opismenjavanju, poticalo ih se da rade u NOO-ima itd. SKOJ je bio sličan AFŽ-u, ali njegova ciljana skupina nisu bile žene, već mladi. Također ih se pokušavalo angažirati i politički osvijestiti, odgovaralo ih se od pristupanja domobranima i poticalo da pristupe partizanima i slično.

Tijekom kraja 1941. i početka 1942. godine u samoborskom kotaru vlada zatišje, uz povremena uhićenja koja se cijelo vrijeme događaju. Ustaše pokušavaju pridobiti HSS-ovce i stanovništvo na svoju stranu, smjenjuju Oreškovića te postavljaju Pavla Žegarca na njegovo mjesto. Uvodi se redarstveni sat od 20 do 6 sati, pojačava se nadzor u prometu, na području Velike župe Prigorje i grada Zagreba se osnivaju Zaštitno redarstvo UNS-a i Ustaški lovački odred kako bi se suzbila partizanska djelatnost itd.⁷² Tijekom sredine 1942. godine (svibanj i

⁷¹ HDA, fond 209, Oblasni narodnooslobodilački odbor Zagrebačke oblasti, kut. 1.

⁷² Zdravko Dizdar, *Pregled narodnooslobodilačkog pokreta u Samoboru 1941. - 1945. god.* (Samobor: „Zagreb“ - radna organizacija za grafičku djelatnost, 1987.), 69-73.

lipanj) se pojačava nadzor nad sumnjivim osobama⁷³ zbog čega dolazi do masovnih uhićenja, što je bilo potaknuto razvitkom borbe na Žumberku. Ustaše su uspjeli ubaciti svog agenta u partijsku organizaciju što je pomoglo u otkrivanju mnogih partijskih radnika pa su tako među ostalima uhićeni i Pandić, Šoić te Jurkošek. Uhićeni su čak bili i Orehovac i Žegarac jer da su bili previše popustljivi i dobri sa svima, pa tako i sa „crvenima“, no ubrzo su pušteni iz zatvora.⁷⁴ Zbog tih probijanja u organizacije, tijekom listopada se sa Žumberka u samoborski kotar šalju poznati samoborski aktivisti Ivan Sokolčić Fabijan i Ivan Videković Pavao da vide tko je od aktivista i simpatizera uspio izbjeći uhićenja. Sokolčić je radio u općinama Samobor, Vanjski Samobor i Bregana, a Videković u ostatku kotara. Videković se sastaje s Ignacom Pipićem i Stjepanom Kosom, dogovaraju zadatke te odlaze, Videković u Svetu Nedjelju, Kos u Stupnik, a Pipić u Horvate gdje oživljavaju partijski rad i organizacije, pa tako u studenome prema izvještaju Pipića Okružnome komitetu Pokuplja imamo 5 NOO-a u Svetoj Nedjelji, 2 u Horvatima i 1 u Stupniku, a ubrzo će se osnovati i aktiv SKOJ-a i odbor AFŽ-a.⁷⁵ Dana 20.12. će se osnovati Kotarski komitet Samobor te će za sekretara postaviti Videkovića. U međuvremenu se partijske organizacije formiraju i u Svetom Martinu, no ne uspijeva se probiti u sam Samobor.⁷⁶ Naprotiv, zbog pojačavanja partizanske aktivnosti na Žumberku, ustaše se utvrđuju u okolini Samobora, šalju 300 ustaša u Stojdragu, 300 u Breganu te novih 120 domobrana dolazi u Samobor.⁷⁷ Ubrzo dolazi do partizanske akcije ulaska u Samobor, o čemu će biti više riječi u idućem poglavlju, no zbog te akcije ustaše pojačaju obranu u gradu i okolini pa tako uz već smještene 13. ustašku bojnu u Stojdragi, Pripremnu ustašku bojnu u Bregani i ustaše Časničke i dočasničke škole u Kerestincu, dolaze nove ustaške posade koje se smještaju u Samobor, Lipovac, Rude i Kotare, pa ih ima sveukupno oko 1100.⁷⁸ To ne sprječava aktiviste te se nastavlja partijski rad u Svetoj Nedjelji, Stupniku i Svetom Martinu. Kao nove zadatke si postavljaju učvršćivanje postojećih organizacija i probijanje u nova mjesta, pogotovo Samobor, iako se rad većinom zadržava u tim mjestima. Uspostavljaju se tzv. „udarne grupe“ koje obavljaju različite zadatke, npr.

⁷³ *Građa za povijest narodnooslobodilačke borbe u sjeverozapadnoj Hrvatskoj* (Zagreb: Savjet za izdavanje Građe, 1984.), t. II, 325-326.

⁷⁴ Zdravko Dizdar, *Pregled narodnooslobodilačkog pokreta u Samoboru 1941. - 1945. god.* (Samobor: „Zagreb“ - radna organizacija za grafičku djelatnost, 1987.), 84-87.

⁷⁵ *Građa za povijest narodnooslobodilačke borbe u sjeverozapadnoj Hrvatskoj* (Zagreb: Savjet za izdavanje Građe, 1984.), t. III, 630-631.

⁷⁶ *Građa za povijest narodnooslobodilačke borbe u sjeverozapadnoj Hrvatskoj* (Zagreb: Savjet za izdavanje Građe, 1984.), t. III, 798-800.

⁷⁷ Zdravko Dizdar, *Pregled narodnooslobodilačkog pokreta u Samoboru 1941. - 1945. god.* (Samobor: „Zagreb“ - radna organizacija za grafičku djelatnost, 1987.), 99-103.

⁷⁸ Zdravko Dizdar, *Pregled narodnooslobodilačkog pokreta u Samoboru 1941. - 1945. god.* (Samobor: „Zagreb“ - radna organizacija za grafičku djelatnost, 1987.), 105.

uništavaju lokomotive, likvidiraju „narodne neprijatelje“, dijele letke, prikupljaju novčanu pomoć i pomoć u hrani te je dostavljaju bolnici u Žumberku itd. Tako su dana 28.3. na asfaltnoj cesti Zagreb - Samobor u dužini od 4 kilometara ispisali parole: „Živila NOV i POJ“, „Živio drug Tito“, „Živio Glavni štab NOV i PO Hrvatske“, „Živila N.O. Borba“ i druge. Ustaše su 4 dana tjeroali seljake da ih obrišu.⁷⁹ Organizacije su toliko ojačale da su tada, 22.2., jedna udarna grupa uz pomoć 30-ak aktivista iz toga područja i grupe od 20-ak partizana, napali općinsku upravu u Stupniku i od tamo odnijeli 800 kilograma masti i 1500 kilograma brašna, što su odvezli na Žumberak, čime su osigurali prehranu bolnici tamo.⁸⁰ Do travnja će u Svetoj Nedjelji biti 5 NOO-a, u Svetom Martinu 2, a u Stupniku 4. Svaka od tih općina će imati po jedan aktiv SKOJ-a, a u cijelom kotaru će biti organizirano 7 odbora AFŽ-a.⁸¹ No ustaše se s takvom situacijom ne mire, zbog čega provode nova uhićenja, ubijaju aktiviste, pokušavaju ubaciti svoje agente u partijske organizacije itd. Na dan proslave godišnjice NDH, 10.4., saznaju za dvojicu partijski radnika u Kerestincu, opkoljavaju kuću i dolazi do borbe, pri čemu ubijaju obojicu, s time da je jedan od njih bio Videković. Kod njega pronalaze izvještaje o stanju u organizacijama te dolazi do masovnih uhićenja simpatizera NOV-a, dok aktivisti većinom bježe u partizane, zbog čega se partijski rad na području samoborskog kotara ponovo stišava.⁸² Nakon partizanske akcije u Svetoj Nedjelji u svibnju (više o njoj u idućem poglavlju), u Samobor dolazi i par agenata Gestapoa,⁸³ da bi u kolovozu u samoborski kotar, uz već prisutnih 1000 ustaša (13. ustaška bojna, Samoborska pripremna bojna i Zagrebačka ustaška posadna bojna), došlo još 2500 Nijemaca, koji se smještaju u Samoboru, Svetoj Nedjelji i Bregani. To je bila „S. S. Panzer Regiment 11, tj. Sigurnosna policija oklopni puk 11 koja formira „Aussenstelle der Sicherheitspolizei in Samobor“, tj. Vanjsku ispostavu sigurnosne policije u Samoboru. Oni naređuju ustaškim vlastima i nadležnim službama da joj dostavljaju izvješća o protudržavnoj djelatnosti i partizanskom radu. Ubrzo dolazi i novih 150 agenata Gestapoa koji formiraju „Gendermerie Bezirk Samobor“, tj.

⁷⁹ Zdravko Dizdar, *Pregled narodnooslobodilačkog pokreta u Samoboru 1941. - 1945. god.* (Samobor: „Zagreb“ - radna organizacija za grafičku djelatnost, 1987.), 106-108.

⁸⁰ DAZG, fond 1180, Kotarska oblast Samobor, kut. 10.

Građa za povijest narodnooslobodilačke borbe u sjeverozapadnoj Hrvatskoj (Zagreb: Savjet za izdavanje Građe, 1985.), t. IV, 346.

⁸¹ *Građa za povijest narodnooslobodilačke borbe u sjeverozapadnoj Hrvatskoj* (Zagreb: Savjet za izdavanje Građe, 1985.), t. IV, 557.

⁸² *Građa za povijest narodnooslobodilačke borbe u sjeverozapadnoj Hrvatskoj* (Zagreb: Savjet za izdavanje Građe, 1985.), t. IV, 678.

⁸³ Zdravko Dizdar, *Pregled narodnooslobodilačkog pokreta u Samoboru 1941. - 1945. god.* (Samobor: „Zagreb“ - radna organizacija za grafičku djelatnost, 1987.), 112.

Kotarsko oružništvo Samobor. Oni će u Samoboru ostati do kraja rata te će u međuvremenu napraviti brojne pljačke, paljenja sela, uhićenja aktivista i ostalih građana te ubojstva.⁸⁴

Usprkos tome partijski rad se ponovo počinje razvijati, pa tako prema izvještaju Kotarskog komiteta Samobor iz 9.7. navodi se kako u Svetoj Nedjelji postoji jedan općinski NOO i 3 seoska te jedan odbor AFŽ-a, u Svetom Martinu jedan NOO, jedan SKOJ-evski aktiv i 4 odbora AFŽ-a, dok u Stupniku postoje 4 NOO-a, 2 SKOJ-evska aktiva i 2 odbora AFŽ-a. Također se ponovo uspostavljaju veze koje su do sada bile prekinute te udarne grupe ponovo počinju izvoditi akcije.⁸⁵ Do 28.7. se organiziraju po još jedan odbor AFŽ-a u Svetoj Nedjelji i Svetom Martinu te jedan NOO u Brezovici⁸⁶, da bi do 21.8. formirali jedan općinski NOO u Stupniku, po jedan NOO u Svetom Martinu, Vanjskom Samoboru i Bregani, po jedan aktiv SKOJ-a u Svetoj Nedjelji i Svetom Martinu, jedan odbor AFŽ-a u Svetoj Nedjelji, ali i rasformili 2 u Svetom Martinu.⁸⁷ Isto tako Štab 2. operativne zone 2.9. izvješćuje Glavni štab Hrvatske: „Iz Samoborskog kotara mi smo još prošle godine imali dosta veliki broj partizana, a u posljednje vrijeme taj se broj povećao i povećava se još uvijek. Pored harangiranja raznih pristaša Mačeka narod se sve više opredjeljuje za narodno-oslobodilačku borbu. Ovdje je reakcionarni dio vodstva HSS doživio prilično veliki poraz, kada su pokušali pokupiti seljaštvo protiv partizana, a za domobrane. Njihovim pozivima ljudi se nisu odazvali, nego su istovremeno prozreli njihove zločinačke namjere i okrenuli im leđa.“⁸⁸ Nakon kapitulacije Italije jedna ustaška „pouzdanica“ ovako opisuje situaciju: „U Samoboru se opaža laka sklonost svakoj promičbi, želji za lagodnim životom pomažu partizanske krilatice o skorom, navodno kroz tri mjeseca svršetku rata, te se prema tome ne odazivaju u vojsku, jer da se neće boriti za drugoga boriti (Niemca), kada će i tako Englezi doći. Ovo se posljednje čuje među seljaštvom. Na svakom koraku se priča o bještvu u šumu, mržnja prema Niemcima je naručito ispoljena po selima Obrežje i Jesenice, koje nastanjuju Slovenci, te kao zaraza prelazi i na Hrvate. Narod priča, kako Niemci oštećuju vinograde i voćnjake, krađom istih. Skoro nigdje se ne čuje ustaškog pozdrava (...)“.⁸⁹ I sam zapovjednik S. S. Panzer Regiment 11,

⁸⁴ Zdravko Dizdar, *Pregled narodnooslobodilačkog pokreta u Samoboru 1941. - 1945. god.* (Samobor: „Zagreb“ - radna organizacija za grafičku djelatnost, 1987.), 114, 127.

⁸⁵ *Građa za povijest narodnooslobodilačke borbe u sjeverozapadnoj Hrvatskoj* (Zagreb: Savjet za izdavanje Građe, 1986.), t. V, 455-458.

⁸⁶ *Građa za povijest narodnooslobodilačke borbe u sjeverozapadnoj Hrvatskoj* (Zagreb: Savjet za izdavanje Građe, 1986.), t. V, 624-625.

⁸⁷ *Građa za povijest narodnooslobodilačke borbe u sjeverozapadnoj Hrvatskoj* (Zagreb: Savjet za izdavanje Građe, 1986.), t. V, 880-881.

⁸⁸ *Građa za povijest narodnooslobodilačke borbe u sjeverozapadnoj Hrvatskoj* (Zagreb: Savjet za izdavanje Građe, 1987.), t. VI, 20.

⁸⁹ Zdravko Dizdar, *Pregled narodnooslobodilačkog pokreta u Samoboru 1941. - 1945. god.* (Samobor: „Zagreb“ - radna organizacija za grafičku djelatnost, 1987.), 129.

Ludwig Berger, 6.10. izdaje proglas: „Žitelji Samobora! Morao sam na žalost ustanoviti da žitelji Samobora stoje u vezi odnosno simpatiziraju sa partizanima. Iztrage su u toku. Ja opominjem sve ove nepromišljene ili zaslijepljene, osobito stanoviti sloj inteligencije. Svakoga sudjelujućega dati ću bezobzirno vezati odnosno objesiti. Njemački vojnik je ovdje da Vas brani i da oslobodi Hrvatsku. Naše simpatije pripadaju Vama, ali ja zahtjevam, Vašu podršku i poštivanje i izvršavanje svih naredaba (redarstveni sat i zamračivanje).“⁹⁰ U to vrijeme (sredinom kolovoza) se u Otruševcu u zaseoku Lešće zvanom „Mala Moskva“ organizira Mjesni NOO i skojevska grupa koji djeluju na prostoru grada Samobora i općine Vanjski Samobor. U tim organizacijama uz ostale djeluju i Sokolčić te neki pripadnici bivše SOAG koji su u međuvremenu izašli iz zatvora (Horvat i Mahović). Formira se udarna grupa Otruševac - Samobor koja ubija jednog ustašu u Savrščaku, trojcu zarobljava u Samoboru i predaje Štabu 1. bataljuna 13. brigade, zarobljava još jednog ustašu u Samoboru i predaje na Žumberak na suđenje, u okolnim selima oduzima oružje i odjeću domobranima koji su došli kućama na dopust, navodno njih 37 u rujnu, među stanovništvom propagira NOB, prebacuju dobrovoljce na Žumberak, među kojima su i Zlatko Prica, njegova žena Zdenka Prica te njen brat Nikica Reizer, poznati akademski slikari, u akciji 21.9. u Lugu zarobljavaju 30 domobrana koji su bili pripadnici Pavelićeve „Časne radne službe“ i upućuju ih u partizane itd. Grupa će se tijekom vremena raspasti jer će neki aktivisti zbog sigurnosti otići u partizane, dok će drugi obustaviti rad zbog pojačane njemačko - ustaške aktivnosti.⁹¹

Na početku 1944. godine organizacijsko stanje NOP-a na području samoborskog kotara možemo vidjeti iz izvještaja KPH Samobor OK KPH Pokuplje. Tamo se navodi da postoji Kotarski NOO od 13 članova podijeljen na 3 općinska NOO-a: Stupnik, Sveta Nedjelja i Sveti Martin, s 29 seoskih NOO-a: u Stupniku 7, u Svetoj Nedjelji 6, Svetom Martinu 9, Vanjskom Samoboru 4, Bregani 1 i Brezovici 2 sa 114 članova. Postojali su Općinski komitet SKOJ-a Stupnik od 3 člana i 4 skojevske grupe (Stupnik 2, Sveta Nedjelja i Sveti Martin po 1), Općinski odbor USAOH-a Sveta Nedjelja od 3 člana i 21 seoskog odbora USAOH-a (Sveti Martin 7, Sveta Nedjelja i Stupnik po 6 te Vanjski Samobor i Bregana po 1). Također je postojao i Kotarski odbor AFŽ-a s 5 članova i 11 seoskih odbora AFŽ-a (Sveta Nedjelja 6, Sveti Martin 3 i Stupnik 2) s ukupno 39 članova. Sveukupno je u tim organizacijama bilo 2000 članova. Pokušavaju se ojačati općine Vanjski Samobor i Bregana te prodrijeti u sam Samobor što je bilo izrazito teško zbog velike koncentracije neprijateljskih

⁹⁰ DAZG, fond 1180, Kotarska oblast Samobor, kut. 12.

⁹¹ Zdravko Dizdar, *Pregled narodnooslobodilačkog pokreta u Samoboru 1941. - 1945. god.* (Samobor: „Zagreb“ - radna organizacija za grafičku djelatnost, 1987.), 125-126.

vojnika i žandara. Također se pokušava raditi s masama pa je tako u prosincu 1943. održan čak 31 masovni sastanak s oko 1000 prisutnih. Na tim sastancima su objašnjavani potreba stupanja u NOB, značenje odluke 2. zasjedanja AVNOJ-a i osnivanja Privremene vlade, točnije NKOJ-a. Masovne sastanke drže i pripadnici HSS-a koji pokušavaju odvratiti ljude od pristupanja partizanima te ih potiču na pristupanje domobranima. Ustaše primjećuju porast aktivnosti u kotaru zbog čega na kraju siječnja i na početku veljače dovodi nove trupe: u Breganu dolazi njemački policijski bataljun od 450 vojnika, a u Stupniku se smješta 1200 Kozara (Čerkeza) iz sastava Kozачke divizije. U ostalim mjestima se popunjavaju redovi, pa tako imamo u Kerestincu 500 ustaša, u Novakima njih 300, u Kalinovici 90 domobrana i 50 oružnika, u Horvatima 10 ustaša i 150 domobrana, a u Samoboru dva njemačka policijska bataljuna jačine 1000 vojnika, 300 ustaša, 65 žandara i 80 domobrana. Prema tim podacima možemo vidjeti kako usprkos konstantnoj velikoj koncentraciji neprijateljski vojnika, partijske organizacije u samoborskom kotaru se stalno povećavaju, što puno govori o stajalištu stanovništva. Tako na početku ožujka Nijemci u Bregani uhićuju 70 ljudi zbog sumnje za pomaganje partizanima, od čega su izdvojili njih 53 zbog odmazde za ubojstvo jednog njemačkog oficira, ali se od ideje ipak odustalo pa su njih 11 poslali na rad u Njemačku. Ostale su zatvorili u ustaške zatvore ili logore, dok su manji broj pustili. Osim toga provode pojedinačna uhićenja, neka sela pljačkaju (Vratnik, Rakitje, Gregurić Breg itd.), a ustaše provode čišćenja sela od partizana (Braslovje, Kotare, Cerje i Prekrižje).⁹² Sami ustaški izvori navode zločine pa tako izvještaj iz 26.2. glasi: „Na području Velike župe Gora, Pokupje, te na južnom, jugoistočnom i jugozapadnom dielu Velika župa Prigorje, naš narod mnogo je izložen nasiljima kozačkih postrojba, koje vrše razna bezakonja, kao ubijanja, pljačke i silovanja žena i djevojaka. Unatoč toga on nije klonuo duhom, voli svoju državu i za nju svakodnevno doprinosi žrtve u krvi i imetku.“⁹³ Ovakvo stanje se nastavlja pa su tako od 8. do 10.2. u Pisarovini održana Prva partijska konferencija komunista pokupskog okruga, u kojoj su sudjelovali i članovi KK KPH Samobor, te se govori o tome što je već napravljeno u kotarima i što još treba napraviti. U Pisarovini je također dana 25.3. održana i Prva okružna konferencija SKOJ-a Pokuplja. Poslije tih aktivnosti, su prema zaključcima održane Prva kotarska konferencija KPH Samobor (5. i 6.4.) i Prva kotarska konferencija SKOJ-a Samobor (7.4.) u Noršić Selu. Na sastanku plenuma ONOO-a Pokuplje koji se održao 2. i 3.4. se navodi kako u kotarevima Jastrebarsko i Samobor zbog toga što nema oslobođenog teritorija

⁹² Zdravko Dizdar, *Pregled narodnooslobodilačkog pokreta u Samoboru 1941. - 1945. god.* (Samobor: „Zagreb“ - radna organizacija za grafičku djelatnost, 1987.), 143-146.

⁹³ *Grada za povijest narodnooslobodilačke borbe u sjeverozapadnoj Hrvatskoj* (Zagreb: Savjet za izdavanje Grade, 1988.), t. VIII, 641.

NOO-i ne rade, već su svi članovi NOO-a na terenu osim jednoga (obično tajnika), koji služi kao veza između terena i ONOO-a⁹⁴. Isto tako i ustaše i Nijemci u idućim mjesecima nastavljaju svoj rad pa tako organiziraju „Zaštitne odrede“ u Lugu i Bregani te nastavljaju „čistiti područja od partizana“ u Cerju, Rudama, Kalinovici, Otruševcu, Vrhovčaku, Gregurić Bregu, Slanom Dolu, Draganju, Dragonošu, Noršić Selu, Jarušju, Breganici itd. Ove akcije imaju utjecaja pa tako dosta partizana dezertira, navodno njih 170 u ožujku, travnju i svibnju. Oni su predstavljali posebnu opasnost jer su poznavali organizacije i aktiviste NOP-a, zbog čega ih ustaške obavještajne službe vrbuju dajući im razna obećanja. Zbog toga su politički aktivisti dobili kao prioritetan zadatak da ih vrate u NOP, što većinom i uspijevaju.⁹⁵ Tako Tomo Pipić Grivoja na sjednici Plenuma OK 24.4. navodi: „Organizacije Sveta Nedjelja, Sveti Martin i Stupnik nisu išle na teren radi bande, koja neprestano krstari. Provale, palo 5 drugova. Dnevno dolazi banda. I ilegalni rad vrlo težak. Drugovi moraju doći tek po noći i odmah otići. Čim se negdje pojave naši, dolazi zatim odmah i banda. HSS-ovci dižu glave, teroriziraju i groze se odbornicima i njihovim ženama sa prijavom Čerkezima. Narod pozivlju da zove svoje sinove iz NOV i da ih šalju u domobrane i ustaše. Izdali su letke u kojima napadaju drugove iz kotara. Tema - pljačke, paleži, nastoje ih prikazati za uzrok što su prisutni Čerkezi. Vanjski Samobor i Bregana stajali dosta dobro. Mobilizirano 280, ali ih je mnogo nakon toga dezertiralo. NOO-i interveniraju za otpuštanje partizana kućama. Rad NOO-a i organizacija zapeo. Drugovi nisu bili u stanju da odgovore na rad neprijatelja i slugu i da se prilagode prilikama.“⁹⁶ Stanje u kotaru se može vidjeti i pomoću rada Kotarskog suda Samobor. Tako se tijekom 1944. godine u dva slučaja (27.4. i 28.11.) navodi kako se oštećeni nije mogao preslušati zbog ugroženosti od odmetnika, dok se u jednom slučaju (2.8.) navodi kako se osumnjičenog nije moglo preslušati jer je nepoznatog boravišta te da je vojni bjegunac i da se vjerojatno prebacio u partizanske redove na Žumberku. Također se u jednom slučaju iz 1945. godine navodi kako na saslušanje nitko nije došao, ali razlog nedolaska se ne navodi.⁹⁷

Kako dosadašnjim postupcima ustaše i Nijemci nisu uspjeli uništiti partijske organizacije, odlučili su pokušati novim pristupom. Odlučili su formirati obavještajne centre i organizirane naoružane grupe koje će se uz njihovu pomoć infiltrirati u mjesta i tamo uloviti i

⁹⁴ DAZG, fond 1155, ONOO Pokuplje, kut. 1.

⁹⁵ Zdravko Dizdar, *Pregled narodnooslobodilačkog pokreta u Samoboru 1941. - 1945. god.* (Samobor: „Zagreb“ - radna organizacija za grafičku djelatnost, 1987.), 146-151.

⁹⁶ Zdravko Dizdar, *Pregled narodnooslobodilačkog pokreta u Samoboru 1941. - 1945. god.* (Samobor: „Zagreb“ - radna organizacija za grafičku djelatnost, 1987.), 151-152.

⁹⁷ DAZG, fond 1136, Kotarski sud Samobor, kut. 39.

likvidirati aktiviste NOP-a. Tako u kolovozu formiraju grupu od 12 dezertera i agenata koji se smještaju u šumi Veliki Osredak nedaleko Noršić Sela. Iskopali su bunkere u blizini Grdanjaca i Podvrha, u njih su se smjestili i gomilali oružje, vodili izviđanja i nabavljali informacije. Tako su saznavali za kretanje partizanskih jedinica i izbjegavali ih, zasjedali i ubijali aktiviste, zastrašivali seljake itd. Ustaše i Nijemci su prema dobivenim informacijama provodili „čišćenja“ po selima pri čemu bi pljačkali, uhićivali i ubijali. Ta grupa se očuvala sve do kraja rata, čak i duže, da bi ih tek početkom zime 1945. godine pohvatali i osudili.⁹⁸ Tijekom vremena njemačke službe preuzimaju kontrolu nad ustaškima na području kotara pa tako pod njihovu komandu potpadaju i ostaci 13. ustaške bojne, Samoborske pripremljene bojne i Zagrebačke posadne bojne. Uhićenja se nastavljaju i to na sve većoj i okrutnijoj razini pa su tako u Svetoj Nedjelji 28.10. uz betonsku cestu objesili 18 ljudi, a 1.12. u Brezovici 10 ljudi. Objješanih je bilo i na glavnome samoborskom trgu, Trgu kralja Tomislava, iako nikad u takvim brojevima. Ubojstva se vrše i na terenu pa tako na primjer ratni sud 13. hrvatske divizije 15.2.1945. osudio i strijeljao 13 aktivista i partizana, među kojima je bio i komandir Samoborske partizanske čete i komandant 1. bataljuna Žumberačke NO brigade Svetozar Trkulja.⁹⁹ Gestapo također saznaje gdje je smješteno kotarsko rukovodstvo NOP-a Samobor, točnije KK KPH Samobor, KK SKOJ-a, KNOO i Komanda mjesta Samobor te zbog toga 6.1. napada Kufrine. Međutim zbog hrabrosti i sreće probijaju obruč pri čemu ubijaju njemačkog komandanta bataljuna i još nekoliko policajaca i gestapovaca te bez gubitaka bježe u Galgovo. Za odmazdu gestapovci kažnjavaju obitelj Kufrin u čijoj je kući rukovodstvo bilo smješteno ubijajući sina Dragutina, dok ostatak obitelji Kufrin šalju u logor u Njemačku, od kuda će se vratiti po završetku rata. U međuvremenu se rukovodstvo Samobora smješta u Grubačima, a rukovodstvo Jastrebarskog u Višoševecima, uz koje su prisutni četa Komande mjesta i čete KNOJ-a Samobor i Jastrebarsko. Gestapo to saznaje te 13.2. dolazi do novog napada, prvo na Višoševice. Zahvaljujući brzom reakciji čete Komande mjesta, čete KNOJ-a Samobor i članova KK KPH Samobor, aktivisti i partizani u Višoševecima se izvlače, iako uz gubitke. Aktivisti i partizani oba rukovodstva se reorganiziraju u Staničevcima te izvršavaju protunapad, no ne uspijevaju otjerati Nijemce i ustaše te se povlače u Slapnicu, dok se Nijemci i ustaše također povlače na polazna uporišta. Njemački major Berger navodi kako su zapalili sela Višoševice i Stić i ubili 17 partizana, aktivista i seljaka, uglavnom borce i aktiviste Komande mjesta

⁹⁸ Zdravko Dizdar, *Pregled narodnooslobodilačkog pokreta u Samoboru 1941. - 1945. god.* (Samobor: „Zagreb“ - radna organizacija za grafičku djelatnost, 1987.), 160-161.

⁹⁹ Zdravko Dizdar, *Pregled narodnooslobodilačkog pokreta u Samoboru 1941. - 1945. god.* (Samobor: „Zagreb“ - radna organizacija za grafičku djelatnost, 1987.), 161-162.

Jastrebarskog.¹⁰⁰ Uz stalna uhićivanja i ubojstva, nakon ovih događaja do oslobođenja grada više nije bilo većih događaja jer su se i jedna i druga strana više koncentrirale na trenutne vojne operacije, a ne toliko više na obavještajne i partijske aktivnosti. Možemo vidjeti kako je u samoborskom kotaru, iako u vrlo teškim uvjetima zbog velike koncentracije neprijateljske vojske, partijski rad uvijek bio prisutan, nekada jače razvijen, a nekada slabije, ovisno o tome kako su to prilike dopuštale. No partijski rad ne bi mogao opstati da nije imao potporu u narodu, a ta potpora je kao što smo mogli vidjeti bila velika. Što su ustaše i Nijemci činili više zločina, to se narod više okretao na partizansku stranu, iako bi bilo krivo reći da ta taktika nije povremeno odbijala narod od partizana zbog straha za svoj život i živote svojih obitelji.

5.2. BORBE NA PODRUČJU SAMOBORSKOG KOTARA

Do sredine 1942. godine situacija se u svijetu i bivšoj Jugoslaviji uvelike promijenila. U međuvremenu je SAD ušao u rat na Pacifiku, dok u Europi njemačka operacija Barbarossa nije uspjela prisiliti SSSR na kapitulaciju. Zbog toga se pripremala nova invazija, ovog puta samo na jugu SSSR-a. U bivšoj Jugoslaviji se situacija isto tako promijenila. Došlo je do organiziranja partizanskog i četničkog ustanka, njihovog međusobnog sukobljavanja, osnivanja i uništenja Užičke republike u Srbiji, oslobođanje i ponovo zauzimanje gotovo cijele Crne Gore, uspostavljanje partizanskih jedinica u Sloveniji, Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini itd. Tako se u Hrvatskoj u to vrijeme ustanak rasplamsavao u Baniji, Kordunu, Lici, Gorskom kotaru, Dalmaciji (koji prelazi u Dalmatinsku zagoru, dijelom čak i u Bosnu), Hrvatskom zagorju, Žumberku, Moslavini i Kalniku. Neke od ovih ustanaka će ugušiti, no oni će u ovo vrijeme ponovo ojačati (kao što je i naš primjer Žumberka i samoborskog kotara).¹⁰¹ Pri tome je važno reći kako cijeli Žumberak ne pripada samoborskom kotaru pa tako nije tema ovoga rada, no ta dva područja su ipak jako povezana. Zbog toga se ovdje neću baviti cijelim Žumberkom već samo akcijama na samoborskom kotaru, no važnije događaje na području Žumberka ću prikazati jer bez njih ne bi bilo ni operacija u samoborskom kotaru.

U prijašnjem poglavlju smo mogli vidjeti kako tijekom 5. i 6. mjeseca 1942. godine na Žumberak dolaze borci i dobrovoljci zbog čega se osniva 1. žumberačka partizanska četa. Četa je raspodijeljena u 3 voda koji djeluju u općinama Sošice (1. vod), Pećno (2. vod) i Okić

¹⁰⁰ Zdravko Dizdar, *Pregled narodnooslobodilačkog pokreta u Samoboru 1941. - 1945. god.* (Samobor: „Zagreb“ - radna organizacija za grafičku djelatnost, 1987.), 163-164.

¹⁰¹ Ivo Goldstein, *Hrvatska 1918-2008.* (Zagreb: Europapress holding, Novi Liber, 2008.), 280-286, 290-294.

(3. vod). Treći vod je, osim operacija na području općine Okić, kao zadatak dobio i održavanje veze sa Zagrebom. Do kraja lipnja se četa povećava na 150 boraca te se formira i 4. vod. Tako dolazi do prvih akcija od kojih su na području samoborskog kotara uništavanje ceste između Samobora i Stojdrage u dužini od 200 metara zbog čega promet nije uspostavljen do 17.7.,¹⁰² u Rakitju je 19.6. uhićen i ubijen ustaški povjerenik i saborski zastupnik Ignac Terihaj te je uz to oštećen i jedan stup električnog dalekovoda, također su u Horvatima ubijena dvojica ustaša,¹⁰³ od ustaškog povjerenika za općinu Sveti Martin je ukradena roba i hrana, u Okiću je ubijen jedan ustaša, izvršen je neuspješni napad na ustaškog tabornika za općinu Sveti Martin. Dana 21.6. je kod planinarskog doma u Lipovcu održan miting s izletnicima gdje im je objašnjen značaj narodnooslobodilačke borbe što su oni podržali te su istu noć u Dragonošu razoružali 5 ustaša Pripremne bojne Samobor.¹⁰⁴ Zbog toga su ustaše zabranile izlete u Samoborsko gorje.¹⁰⁵ Slični mitinzi s lokalni stanovništvom su održani i u Vratniku, Noršić Selu te Breganici. Dana 7.7. partizani upadaju u prometni ured željezničke postaje u Hrvatskom Leskovcu gdje su razoružali stražu i ukrali novac, što je bila najbliža akcija Zagrebu.¹⁰⁶ Ovakve akcije se naravno nisu izvodile samo u samoborskom kotaru, već po cijelom Žumberku te tamo partizani preuzimaju vlast i počinju osnivati NOO-e, čime partizani počinju razbijati predrasude i ustašku propagandu te se počinju povezivati s narodom.¹⁰⁷ U međuvremenu se NOB razvija i u Pokuplju gdje se osniva četa „Kljuka“, zbog čega se 2.7. formira Žumberačko-pokupski NOP odred. U njegov sastav, osim Žumberačke partizanske čete i čete Kljuka, ulazi i novoosnovani proleterski bataljun Kordunaškog NOP odreda. Komandant tog bataljuna je bio poznati borac Slavko Klobučar Čort, no on je tijekom prelaska bataljuna na Žumberak poginuo. Po dolasku, bataljun je pomogao Žumberačkoj četi u obrani od ustaške ofenzive te je od njih i čete Kljuka 24.7. formiran Prvi bataljun Žumberačko-pokupskog NOP odreda „Josip Kraš“. On je imao 4 čete i oko 450 boraca.¹⁰⁸ Prva četa je djelovala na području Pećno - Sveta Jana - Krašić, druga Sošice - Radatović -

¹⁰² Rade Bulat, *Žumberak i Pokuplje u NO Borbi* (Zagreb: Ognjen Prica, 1951.), 35.

¹⁰³ DAZG, fond 1180, Kotarska oblast Samobor, kut. 8, 9.

Građa za povijest narodnooslobodilačke borbe u sjeverozapadnoj Hrvatskoj (Zagreb: Savjet za izdavanje Građe, 1984.), t. II, 452.

¹⁰⁴ *Građa za povijest narodnooslobodilačke borbe u sjeverozapadnoj Hrvatskoj* (Zagreb: Savjet za izdavanje Građe, 1984.), t. II, 454-455.

¹⁰⁵ *Građa za povijest narodnooslobodilačke borbe u sjeverozapadnoj Hrvatskoj* (Zagreb: Savjet za izdavanje Građe, 1984.), t. II, 485-486.

¹⁰⁶ *Građa za povijest narodnooslobodilačke borbe u sjeverozapadnoj Hrvatskoj* (Zagreb: Savjet za izdavanje Građe, 1984.), t. III, 41.

¹⁰⁷ Rade Bulat, *Žumberak i Pokuplje u NO Borbi* (Zagreb: Ognjen Prica, 1951.), 38.

¹⁰⁸ HDA, fond 1919, Narodnooslobodilački partizanski odred moslavački, kut. 10.

Zdravko Dizdar, Zdenko Picelj, *Narodnooslobodilačka borba u Žumberku i na Gorjancima* (Jastrebarsko: Spektar, 1987.), 20.

Oštrc, treća Okić, pruga Zagreb - Karlovac i veza sa Zagrebom, dok četa Kljuka nastavlja djelovati u Pokuplju.¹⁰⁹ Akcije se nastavljaju pa tako 27.7. su se partizani pojavili u Svetom Duhu (2 kilometara zapadno od Samobora) gdje pljačkaju mjesnog učitelja i župnika te odlaze u Vratnik. Idući dan u Grdanjcima uzimaju alat s kojim prekopavaju cestu između Stojdrage i Novog Sela, da bi dan kasnije (29.7.) zaustavili i uništili ustaški kamion¹¹⁰ i tijekom noći napali stražu u Stojdragi.¹¹¹ Iduće noći ponovo napadaju stražu u Stojdragi te se ona povlači, ali se vraćaju nakon što su dobili pojačanje i streljivo.¹¹² Sredinom kolovoza se 3. četa spušta na prugu Zagreb - Karlovac i vrši razne akcije, kao što su otvaranje vatre na vlak između Zdenčine i Horvata u noći između 16. i 17.8. čime su probušili 8 cisterni iz kojih je curila nafta,¹¹³ u noći između 18. i 19.8. razrušili prugu kod Zdenčine zbog čega se vlak sa 6 cisterni prevrnuo. Iduće noći su napali Klinča Selo pri čemu su ubili jednog ustašu, spalili spise u zgradi općine i uzeli novac, 2 puške i pisaću mašinu. U noći nakon te su kod Horvata zaustavili vlak, ubili dvojicu ustaša i talijanskog atašea, ostalo osoblje vlaka pustili te su vlak zapalili i pustili punom brzinom prema Zagrebu da bi se na prvom zavoju prevrnuo. Dana 22.8. su napali općinu Sveti Martin pri čemu su uzeli novac i spalili spise.¹¹⁴ Po povratku u Žumberak, 3. četu su 26.8. (ustaški izvori navode 28.8.) u selu Kotari napali ustaše. Partizanski izvori navode kako je bilo 600 ustaša i kako su ih 6 ubili i više ranili, dok ustaški izvori navode 2 satnije i kako žrtava nije bilo ni na jednoj strani. Izvori se ne slažu niti oko ishoda bitke jer partizanski izvori navode kako su ustaše natjerane u bijeg, dok ustaški izvori tvrde da su protjerali partizane iz sela. Tog istog dana (26.8.) je Četvrta kordunaška brigada zauzela Jastrebarsko i oslobodila djecu iz logora.¹¹⁵

Zbog svih ovih akcija su se ustaše pribojavale kako bi moglo doći do nereda u Zagrebu ili napada na Samobor. Zato su pokrenuli ofenzivu na Žumberak u rujnu gdje dolazi do borbi te se partizani povlače u Sloveniju. Ustaše su pri tom partizanskom povlačenju uspjeli uhvatiti jednu partizansku bolnicu te su pobili ranjenike i liječnike (većinom Slovence).

¹⁰⁹ Rade Bulat, *Žumberak i Pokuplje u NO Borbi* (Zagreb: Ognjen Prica, 1951.), 47.

¹¹⁰ DAZG, fond 1180, Kotarska oblast Samobor, kut. 9.

HDA, fond 487, Ministarstvo oružanih snaga Nezavisne Države Hrvatske, kut. 4.

¹¹¹ *Građa za povijest narodnooslobodilačke borbe u sjeverozapadnoj Hrvatskoj* (Zagreb: Savjet za izdavanje Građe, 1984.), t. III, 131, 135-136.

HDA, fond 487, Ministarstvo oružanih snaga Nezavisne Države Hrvatske, kut. 4.

¹¹² HDA, fond 487, Ministarstvo oružanih snaga Nezavisne Države Hrvatske, kut. 4.

¹¹³ HDA, fond 487, Ministarstvo oružanih snaga Nezavisne Države Hrvatske, kut. 4.

¹¹⁴ *Građa za povijest narodnooslobodilačke borbe u sjeverozapadnoj Hrvatskoj* (Zagreb: Savjet za izdavanje Građe, 1984.), t. III, 163-164.

HDA, fond 487, Ministarstvo oružanih snaga Nezavisne Države Hrvatske, kut. 4.

¹¹⁵ *Građa za povijest narodnooslobodilačke borbe u sjeverozapadnoj Hrvatskoj* (Zagreb: Savjet za izdavanje Građe, 1984.), t. III, 249, 251, 263.

Također su vodili represalije po određenim selima ubijajući muškarce i paleći sela. No partizani se već krajem listopada vraćaju na Žumberak i ponovo započinju svoja djelovanja. Ovaj put akcije nisu tako velikog opsega, nego se više zadržavaju na Žumberku, ali svejedno između ostalog napadaju i općinsku zgradu u Brezovici.¹¹⁶ Zbog toga fašističke snage (Talijani, Nijemci, ustaše i bjelogardijci) organiziraju još jednu, veću ofenzivu na Žumberak, zbog čega se ovaj put bataljun Josip Kraš preko Pokuplja probijana na Kordun, no sada ne dolazi do većih borbi. Po završetku ofenzive, bataljun se sa Štabom 2. operativne zone u noći između 13. i 14.11. vraća na Žumberak te ponovo počinju djelovati. Između ostalog napadaju Svetu Janu (uspješno), Novo Selo i Stojdragu (neuspješno), no važnija su bila oslobođenja Suhora i Krašića (iako zadnje samo na kratko), što se napravilo u suradnji sa slovenskim partizanima (brigada Ivan Cankar).¹¹⁷ Tada se, kao zasluga za dosadašnja djelovanja, mijenja ime 13. brigade Josip Kraš u 13. (proletersku) brigadu Rade Končar.¹¹⁸ Zbog tih uspjeha se odlučilo proširiti djelovanja u Žumberku zbog čega se tamo upućuje i 4. kordunaška brigada.¹¹⁹ Na Novu godinu, 1.1.1943. godine, se ponovo napada Krašić s obje brigade, sveukupno između 1800 i 1900 boraca, te ga idući dan oslobađaju, pri čemu se, prema Bulatu iz stroja izbacuje 700 ustaša i domobrana (500 mrtvih i 200 ranjenih), čime je uništena 33. i 35. ustaška bojna, što je najveća pobjeda partizana tijekom rata na Žumberku. Strah je zavladao u Samoboru, Jastrebarskom i Ozlju, gdje su se očekivali novi napadi zbog čega su se tražila pojačanja.¹²⁰ Brigade su se u okolici Krašića zadržale do 9.1., kada su nakon jednodnevnog marša došle i ušle u Samobor. U međuvremenu su ustaše, Nijemci i Talijani počeli koncentrirati svoje snage kako bi izvršili 4. ofenzivu na oslobođeni teritorij Korduna, Banije i Like. Zbog toga u Samobor dolazi 1200 Nijemaca divizije Princ Eugen (i još 1500 u okolici¹²¹). U operaciji su sudjelovala dva bataljuna 13. i cijela 4. brigada. U sam Samobor bi ušli 3. bataljun Trinaeste i 4. bataljun Četvrte brigade, dok su ostali bataljuni osiguravali ceste prema neprijateljskim uporištima (Stojdraga, Bregana i Kerestinec). Kad su jedinice iz Krašića stigle u Jarušje, saznale su za koncentraciju snaga neprijatelja, ali od plana ipak nisu odustale. 3. bataljun Trinaeste brigade je između Vrhovčaka i ceste Bregana - Samobor došli do grada, ali nisu ulazili, nego su pucali da vide reakciju neprijatelja. Međutim reakcije nije bilo te su se povukli u 5 sati ujutro. Navodi se kako se u sam grad nije išlo iz više razloga,

¹¹⁶ HDA, fond 487, Ministarstvo oružanih snaga Nezavisne Države Hrvatske, kut. 4.

¹¹⁷ Ivo Goldstein, *Zagreb 1941-1945*. (Zagreb: Novi Liber, 2011.), 214-215.

¹¹⁸ Rade Bulat, *Žumberak i Pokuplje u NO Borbi* (Zagreb: Ognjen Prica, 1951.), 124.

¹¹⁹ Rade Bulat, *Žumberak i Pokuplje u NO Borbi* (Zagreb: Ognjen Prica, 1951.), 132.

¹²⁰ Rade Bulat, *Žumberak i Pokuplje u NO Borbi* (Zagreb: Ognjen Prica, 1951.), 148-155.

¹²¹ DAZG, fond 1180, Kotarska oblast Samobor, kut. 10.

Grada za povijest narodnooslobodilačke borbe u sjeverozapadnoj Hrvatskoj (Zagreb: Savjet za izdavanje Grade, 1985.), t. IV, 76-77.

zbog toga što su kasno saznali za jačinu neprijatelja u gradu, zbog dugog marša i kasnog stizanja štaba na položaj zbog čega nije bila ostvarena komunikacija pa nisu znali da je 4. bataljun 4. brigade ušao u grad.¹²² Belinić u svojem izvještaju Bakariću navodi: „U Samoboru sve je bilo mirno. Nitko se nije nadao da bi mogao Samobor biti napadnut. Njemci su spavali po raznim kućama, a mi smo se dali na posao, pretražujući kuće, da zarobimo Njemce. Došli smo do vile Dr Gušića, gdje su se nalazili Njemci sa konjima, i tu na spavanju uhvatili 5 Njemaca. Pošli smo dalje i našli još dvojicu. Odmah smo pristupili evakuaciji konja. Zarobljeno je 21 konj i 7 njemačkih vojnika. Sve se je radilo na brzinu... Građani Samobora sa čudom su gledali partizane. Do sada nikada nisu vidjeli našu vojsku. Za njih je to velika senzacija i iznenađenje. Svi su nas pitali da li ćemo ostati stalno u Samoboru i pokazali velike simpatije za našu vojsku. Pokazivali nam kuće gdje se nalaze Njemci i ustaše. Za čitavo vrijeme dok smo bili u Samoboru a to je trajalo od prilike jedan sat, nije pao ni jedan hitac, kako s naše, tako i sa neprijateljske strane. Naš prilaz i ulaz u Samobor bio je sjajno izveden, samo da su sve jedinice u cijelosti izvršile naređenje, uspjeh bi bio potpun. Kad smo se vraćali iz Samobora, počela je paljba. Njemci su tukli iz bacača, a čuli su se i zvukovi motora iz Zagreba, tj. cestom u pravcu Zagreba.“¹²³ Dana 24.1. njemačke snage odlaze iz Samobora te ostavljaju manju posadu za obranu grada. U međuvremenu, 16.1., na Žumberak dolazi Ivo Lola Ribar, kako bi upoznao brigade sa situacijom te dolazi do pitanja hoće li brigade otići na Kordun i napasti fašističke snage s leđa, ili će ostati na Žumberku i napadati komunikacije Zagreb - Karlovac kako bi se na taj način sabotirala ofenziva. Glavni štab Hrvatske preko radija „Slobodna Jugoslavija“ upućuje naređenje da se otiđe na Kordun, no ono se ubrzo povuklo, zbog čega su počeli napadi na komunikacije. Kako bi se zaštitile komunikacije od napada, Talijani pokreću ofenzivu na Žumberak, zbog čega 3 slovenske brigade dolaze u pomoć.¹²⁴ Borbe su se vodile između Vivodine i Krašića te nakon što su slomile talijansku ofenzivu, početkom veljače, ponovo započinju napadi na komunikacije Zagreb - Karlovac.¹²⁵ Tako ustaški izvori navode kako su 4.2. partizani ušli u Kotare i Braslovje te da su tijekom noći napali Klinča selo i Zdenčinu, pri čemu su zapalili dvije željezničke stanice, minirali željeznički most, uništili kilometar pruge, da bi nakon toga otišli u Galgovo gdje su zapalili zgradu općine Sveti Martin i uzeli novac.¹²⁶ Kasnije istog mjeseca dolazi do već spomenute

¹²² *Grada za povijest narodnooslobodilačke borbe u sjeverozapadnoj Hrvatskoj* (Zagreb: Savjet za izdavanje Građe, 1985.), t. IV, 95-97.

¹²³ *Grada za povijest narodnooslobodilačke borbe u sjeverozapadnoj Hrvatskoj* (Zagreb: Savjet za izdavanje Građe, 1985.), t. IV, 99-100.

¹²⁴ Rade Bulat, *Žumberak i Pokuplje u NO Borbi* (Zagreb: Ognjen Prica, 1951.), 161-164.

¹²⁵ Rade Bulat, *Žumberak i Pokuplje u NO Borbi* (Zagreb: Ognjen Prica, 1951.), 178-179.

¹²⁶ DAZG, fond 1180, Kotarska oblast Samobor, kut. 10.

zajedničke akcije partizana i aktivista u Stupniku, da bi u noći između 26. i 27.2. napali posadu u Stojdragi. Napad su izvršili 3. slovenska udarna i 13. proleterska brigada (4. brigada se u međuvremenu vratila na Kordun), no zbog pojačanja iz Samobora se posada nije uspjela likvidirati.¹²⁷ Upravo ovdje, iz Stojdrage, će mjesec dana kasnije krenuti nova fašistička ofenziva na Žumberak, zbog čega će se partizani, s ranjenicima, civilima i partijskim radnicima povući u Belu Krajinu te će se nakon ofenzive, ponovo vratiti na Žumberak.¹²⁸

Do sredine 1943. godine rat je već uvelike otišao na savezničku stranu. Na Pacifiku je SAD porazio Japan kod Midwaya čime je prešao u ofenzivu, u Africi su isto tako Britanci zaustavili njemačke i talijanske snage kod El Alameina nakon čega su krenuli u ofenzivu. U Europi su Saveznici pripremali iskrcavanje na Siciliju, dok je na istočnom frontu SSSR zaustavio njemačku ofenzivu kod Staljingrada pri čemu je opkolio i uništio 6. armiju. Sada će Nijemci posljednji put krenuti u ofenzivu kod Kurska, međutim Sovjeti će ih ubrzo zaustaviti i krenuti u protuofenzivu. Na području bivše Jugoslavije fašističke snage su združenim snagama i uz pomoć četnika pokrenuli ofenzivu kojom su pokušali uništiti glavninu partizanskih snaga koje je vodio Vrhovni štab. Partizanske snage su se povukle do doline rijeke Neretve i uništile mostove očekujući da Nijemci neće ići dalje, međutim kako Nijemci nisu stali, partizani su na porušenom željezničkom mostu napravili novi improvizirani most, prebacili se na drugu stranu i teško porazili četnike koji se povlače u Srbiju i Crnu Goru. Nijemci nezadovoljni neuspjehom će sada pokrenuti novu ofenzivu s istim ciljem te će doći do najveće i najteže bitke u NOB-u, bitke na rijeci Sutjesci.¹²⁹ U međuvremenu će se partizani vratiti na područje samoborskog kotara u travnju kada krstare kotarem i razoružavaju domobrane zbog čega predstavnik općinskog poglavarstva Svetog Martina traži da se ured prebaci iz Galgova u Samobor, no zahtjev je bio odbijen. Dana 17.4. dolazi do napada na oružničku postaju u Rakovom Potoku gdje partizani odnose odore i uredski materijal. Do slične akcije ponovo dolazi 22.5. u Horvatima kada će partizani zarobiti 23 domobrana (njih 4 će zadržati, ostale će pustiti) i nešto naoružanja.¹³⁰ Sada dolazi i do jedne od najpoznatijih

Građa za povijest narodnooslobodilačke borbe u sjeverozapadnoj Hrvatskoj (Zagreb: Savjet za izdavanje Građe, 1985.), t. IV, 262.

¹²⁷ DAZG, fond 1180, Kotarska oblast Samobor, kut. 10.

HDA, fond 487, Ministarstvo oružanih snaga Nezavisne Države Hrvatske, kut. 5.

Rade Bulat, *Žumberak i Pokuplje u NO Borbi* (Zagreb: Ognjen Prica, 1951.), 191.

¹²⁸ Rade Bulat, *Žumberak i Pokuplje u NO Borbi* (Zagreb: Ognjen Prica, 1951.), 201-204.

¹²⁹ Ivo Goldstein, *Hrvatska 1918-2008*. (Zagreb: Europapress holding, Novi Liber, 2008.), 305-307.

¹³⁰ DAZG, fond 1180, Kotarska oblast Samobor, kut. 11.

Građa za povijest narodnooslobodilačke borbe u sjeverozapadnoj Hrvatskoj (Zagreb: Savjet za izdavanje Građe, 1985.), t. IV, 872-873.

HDA, fond 487, Ministarstvo oružanih snaga Nezavisne Države Hrvatske, kut. 5.

akcija tijekom rata na području samoborskog kotara, a to je napad na jedriličarsku školu u Svetoj Nedjelji. Ta akcija bila je pripremana i planirana mjesecima prije u strogoj tajnosti. Naime Sokolčić je, kada je krajem 1942. godine bio poslan u samoborski kotar kako bi ojačao organizacije, uspostavio veze između ostalih i s Verom Čegec, koja je vodila Zdravstvenu stanicu Svete Nedjelje te s Miljenkom Lipovščakom, koji je bio nastavnik vojne jedriličarske škole u Svetoj Nedjelji. Lipovščak se povezoao s Alojzom Petrinom i Jovom Arežinom, također nastavnicima te škole. Sokolčić je početkom travnja otišao u Štab 2. operativne zone i tamo predložio akciju likvidacije jedriličarske škole. Kako su početkom svibnja ustaše uhitile Petrinu te kako je tada Štab 2. operativne zone dobio zapovijed Vrhovnog štaba da se hitno trebaju krenuti napadati neprijateljske komunikacije i uporišta zbog 5. ofenzive koja je bila u tijeku, odlučilo se ubrzati pripreme i prije krenuti s akcijom. Kako je Sveta Nedjelja blizu Samobora i Kerestinca, gdje su ustaše imale jake garnizone, akciju se trebalo izvesti brzo i bez podizanja uzbune, zbog čega se moralo dobro koordinirati između partizana izvana i aktivista iznutra. Također se trebalo osigurati moguće smjerove ustaških pojačanja ako dođe do uzbune. Zbog toga svega je određeno da jedan bataljun Žumberačko - Pokupskog NOP odreda kao diverziju napadne ustaške garnizone Kalje i Novo Selo, dok je cijela brigada Rade Končar sudjelovala u akciji. Drugi bataljun brigade je trebao osigurati putove prema Samoboru, Kerestincu i Kalinovici te evakuirati zdravstvenu stanicu, treći bataljun je trebao izvršiti samu akciju u jedriličarskoj školi te zatim zapaliti dvorac i zgradu općine, dok je prvi bataljun kao zadatak dobio osiguravanje putova iz smjera Samobora i Jastrebarskog. Sokolčić je organizirao 3 udarne grupe koje su imale razne zadatke. Prva grupa je trebala presjeći telefonske veze između Svete Nedjelje i Kerestinca te Kerestinca i Zagreba, druga grupa je trebala presjeći veze između Svete Nedjelje i Samobora te Svete Nedjelje i Zagreba i još porušiti stup električnog dalekovoda između Samobora i Zagreba u Svetoj Nedjelji, dok je treća grupa morala dati vodiče drugom i trećem bataljunu te osigurati 20-ak kola iz Svete Nedjelje i Molvica, uz dva poluteretna i dva putnička auta. U samoj školi, osim što je Petrina već bio uhićen, Arežina je bio na dopustu, zbog čega se Lipovščak pouzdao u natporučnika Ivana Veblea da mu pomogne. Njih dvojica su morali osigurati da će na taj dan Veble biti dežuran kako bi ga partizani mogli fiktivno uhititi te s njim otići na aerodrom i smijeniti stražu, napraviti detaljan nacrt garnizona i aerodroma sa svim bunkerima, rovovima i stražarski mjestima, osigurati desetak domobranskih uniforma i odnijeti ih na dogovoreno mjesto te školi nabaviti „gestetner“, aparat za umnožavanje potreban partizanima na Žumberku. Za vrijeme obavljanja akcije je odlučena noć između 28. i 29.5. U 22 sata su se našli Vera, Lipovščak, Veble i Sokolčić sa Štabom 2. operativne zone te su dogovorili daljnje

djelovanje uz manje izmjene plana. Tako se na primjer odustalo od osiguranja puta prema Kalinovici jer se nalazi iza Kerestinca, a isti put vodi do Svete Nedjelje, ali se trebalo osigurati putove Samobor - Zdenčina i Sveta Nedjelja - Zagreb. Uz to je treći bataljun pomoću domobranskih uniforma i operativnog oficira, koji je nedavno prešao iz domobrana u partizane, trebao razoružati stražu u garnizonu, nakon čega bi s Vebleom razoružali stražu u školi. Do ponoći su sve jedinice bile na svojim položajima, u 00:15 su prerezane telefonske žice, da bi se u 00:30 započelo s akcijom. Dolazeći iz pravca Kerestinca i poznajući znakove raspoznavanja su razoružali stražarnicu garnizona, zarobili stražu na okolnim pozicijama i umjesto njih postavili partizane. Zatim su ušli u garnizon gdje su zarobili domobrane i polaznike škole, među kojima je bio i Veble. Potom je jedna grupa partizana s „zarobljenim“ Vebleom otišla u obližnji bunker, tamo razoružala stražu, nakon čega su otišli u stražarnicu kraj hangara te isto napravili i tamo. Uzeli su dio materijala te su zapalili hangar, većinu ostalog materijala koji nisu mogli uzeti sa sobom, više od 30 jedrilica i 2 aviona,¹³¹ ali i ono najbitnije, skladište goriva. Došlo je do eksplozija zbog čega su u Zagrebu ugašena svjetla jer se smatralo da saveznici bombardiraju aerodrom. U međuvremenu je drugi bataljun zapalio općinsku zgradu i evakuirao zdravstvenu stanicu pri čemu su „zarobili“ Veru i Lipovščaka. Također je bio porušen stup električnog dalekovoda zbog čega je Samobor ostao bez struje. Akcija je bez ispaljenog metka završila do 2:30 te je počeo dugi marš brigade, zarobljenika i ukradenog materijala prema Sošicama, koji je trajao sve do 18 sati. Tamo su zarobljenici preslušavani te su većinom bili pušteni, neki su se pridružili partizanima, a nekolicinu su poslali u zarobljenički logor Glavnog štaba gdje su dalje ispitivani. U 9 sati je iz Zagreba (aerodroma Borongaj) poslan avion da izvidi što se dogodilo. On je ustvrdio materijalnu štetu, ali i dalje se nije znalo što se zapravo dogodilo i što je s 60 domobrana i 70 polaznika jedriličarske škole.¹³² Kasnije istoga dana je, kao što je već navedeno u prijašnjem poglavlju, i sam Pavelić došao u Svetu Nedjelju da se uvjeri u to što se dogodilo tako blizu glavnoga grada. Osim što se zarobilo puno ljudi i materijala, također je napravljena velika materijalna šteta, cijela škola je uništena te se ona nikada više nije obnovila, što je jako naštetilo obrazovanju avijacije u NDH. Cijela akcija bila je vrlo dobro pripremljena i izvedena te jedino što bi se moglo uzeti kao greška je slabo pripremljeni odvoz oduzetog materijala jer

¹³¹ *Grada za povijest narodnooslobodilačke borbe u sjeverozapadnoj Hrvatskoj* (Zagreb: Savjet za izdavanje Građe, 1986.), t. V, 56.

¹³² DAZG, fond 1180, Kotarska oblast Samobor, kut. 10.

Grada za povijest narodnooslobodilačke borbe u sjeverozapadnoj Hrvatskoj (Zagreb: Savjet za izdavanje Građe, 1985.), t. IV, 908, 921-922.

se kola iz Molvica nije stiglo dovesti, zbog čega se puno materijala moralo uništiti umjesto uzeti.¹³³

Nakon što je 7.6. 1. bataljun brigade izvršio akciju u Peščenici (južno od Zagreba), Nijemci su poslali potjeru za njima, te se ona idućeg dana sukobljava s 2. bataljunom brigade kod Cerja, no bezuspješno zbog čega se povlače. Partizani po noći između 10.-og i 11.6. napadaju oružničku postaju u Brezovici,¹³⁴ da bi je 23.6. ponovo napali,¹³⁵ zbog čega se ona 4.7. prebacuje u Hrvatski Leskovac.¹³⁶ Dana 20.6. se napada i oružnička postaja Horvati gdje se domobrani predaju te se napada vlak s Talijanima koji prolazi.¹³⁷ Zbog tih akcija, tijekom lipnja ustaše i Talijani provode ofenzivu na Žumberak, no bezuspješno. Tada, 8.7. su dva partizana prema dogovoru na putu između Ruda i Kotara presreli par seljaka i dvije učiteljice s 15 učenica male škole i sve ih odveli na Žumberak u partizane.¹³⁸ Talijani ponovo, u nadi da će prekinuti i oduzeti žetvu, krajem srpnja pokreću još jednu ofenzivu, ali ovoga puta jaču. Partizani bježe u Sloveniju, no tijekom ofenzive Italija kapitulira zbog čega Talijani odustaju od ofenzive i povlače se, a partizani se ponovo vraćaju na Žumberak.¹³⁹ Tijekom rujna su partizani oslobodili Plešivicu i Stojdragu čime su praktički zauzeli cijeli Žumberak,¹⁴⁰ zbog čega ponovo započinju svoja djelovanja u samoborskom kotaru. Tako 14.9. pale spise iz općinske zgrade u Galgovu, da bi to isto napravili 24.9. u Svetoj Nedjelji.¹⁴¹ Tada, dijelom i zbog kapitulacije Italije, dolazi do velikog priljeva ljudi u partizane, njih čak 120 iz samoborskog kotara. Njih 70 su raspoređeni u brigadu Rade Končar i Žumberačko-pokupski NOP odred, dok je od ostalih 50 4.10. u Podgrađu Podokićkom formirana Samoborska partizanska četa sastavljena od 3 voda. Četa izvodi više akcija pa tako 11.10. napada ustašku patrolu u Rakitju i minira prugu u Mavračićima (blizu Horvata) na koju nalijeće njemački transportni vlak. Dana 17.10. ponavljaju miniranje pruge na istom mjestu te ovaj puta na nju nalijeće domobranski oklopni vlak, a 25.10. miniraju obližnji bunker. Također u Rakitju u dva navrata su srušili stupove električnog dalekovoda tako da na širem području kotara nije bilo

¹³³ Miljenko Lipovšćak, Vera Lipovšćak, „Likvidacija vojne jedriličarske škole NDH i zdravstvene stanice u Sv. Nedjelji (kod Zagreba) svibnja mjeseca 1943. godine“ u: *Žumberak - Gorjanci (1941-1945)*, ur. Franci Sali (Samobor: Dolenjski muzej Novo mesto, 2005.), 381-388.

¹³⁴ HDA, fond 487, Ministarstvo oružanih snaga Nezavisne Države Hrvatske, kut. 5.

¹³⁵ HDA, fond 487, Ministarstvo oružanih snaga Nezavisne Države Hrvatske, kut. 5.

¹³⁶ *Građa za povijest narodnooslobodilačke borbe u sjeverozapadnoj Hrvatskoj* (Zagreb: Savjet za izdavanje Građe, 1986.), t. V, 159-160, 234-237, 242, 294-295, 437-438.

¹³⁷ DAZG, fond 1180, Kotarska oblast Samobor, kut. 10.

Ivo Goldstein, *Zagreb 1941-1945*. (Zagreb: Novi Liber, 2011.), 222-223.

¹³⁸ DAZG, fond 1180, Kotarska oblast Samobor, kut. 11.

¹³⁹ Rade Bulat, *Žumberak i Pokuplje u NO Borbi* (Zagreb: Ognjen Prica, 1951.), 217-218.

¹⁴⁰ Ivo Goldstein, *Zagreb 1941-1945*. (Zagreb: Novi Liber, 2011.), 296.

¹⁴¹ DAZG, fond 1180, Kotarska oblast Samobor, kut. 12.

struje, u Obrežju su 14.11. razoružali financijske stražare, a 30.11. vode borbu s Nijemcima kod Horvata. U međuvremenu, tijekom listopada, dolazi još 50 ljudi u četu te oko Galgova, Stupnika i Svete Nedjelje stvaraju poluoslobođeni prostor, da bi tijekom studenog četa ušla u sastav Žumberačko-pokupskog NOP odreda.¹⁴² Istovremeno se, točnije 3.10., formira i Okićka partizanska četa u Beteru, većinom od mladih iz Okića, Klinča Sela i Golog Vrha. Četa je popunjena iskusnim borcima 13. brigade Rade Končar iz istih mjesta kako bi voditi i naučili mlade neiskusne dobrovoljce. Djelovali su na tim područjima kao obrambena snaga. Već su se sutradan sukobili s Nijemcima koji su došli u pljačku iz Zdenčine i odbili ih. Početkom studenoga između Novog Sela Okićkog i Betera dočekuju Nijemce i odbacuju ih natrag, nakon čega sa Samoborskom četom napada Nijemce u Galgovu i tjeraju ih u Samobor. Isto tako dočekuju Nijemce u Podgrađu Podokićkom gdje ih odbijaju. Također s četom Kljuka i Samoborskom četom napadaju ustaše u Konjščici i Molvicama koje uspješno tjeraju u Samobor. Dana 11.12. se sukobljavaju s desetak njemačkih oklopnih vozila, što je završilo neuspješno sa žrtvama. Krajem prosinca sa Samoborskom četom napadaju Pavučnjak, ali neuspješno. Tada kao i Samoborska četa ulazi u sastav Žumberačko-pokupskog NOP odreda reorganizirana kao 1. i 3. četa 2. bataljuna zbog prevelikog broja boraca.¹⁴³ Osim njih su i ostale partizanske jedinice bile aktivne pa tako jedinice 13. brigade u to vrijeme više puta ulaze u Rude (29.9. sa sobom odvođe desetak ljudi, a u noći između 2. i 3.10. postavljaju barikade) da bi se 19.10. tamo sukobili s četom ustašama i 3 tenka te su ih zbog prije postavljenih barikada i odvajanja tenkova od pješadije uspjeli odbiti.¹⁴⁴ Od 5.10. dio brigade drži pozicije u okićkom kraju, pri čemu više puta sabotiraju prugu između Horvata i Zdenčine, posjećujući i Brezovicu, da bi 25.10. preko Galgova, Rakovog Potoka i Horvata prešla prugu i nastavila za Turopolje.¹⁴⁵

Dok se sve to događalo, Nijemci i ustaše pokreću još jednu ofenzivu na Žumberak, poznatu kao i Rommelovu ofenzivu jer su u njoj sudjelovale i Rommelove trupe jačine jednog korpusa koje su bile u prolazu iz Afrike i Italije dalje prema Njemačkoj. Ovoga puta se brigada Rade Končar i Žumberačko-pokupski NOP odred probijaju iz Pokuplja na Kordun.

¹⁴² DAZG, fond 1180, Kotarska oblast Samobor, kut. 12.

Zdravko Dizdar, *Pregled narodnooslobodilačkog pokreta u Samoboru 1941. - 1945. god.* (Samobor: „Zagreb“ - radna organizacija za grafičku djelatnost, 1987.), 116.

¹⁴³ Miško Mikulić, *Pred Zagrebom : napredni narodnooslobodilački pokret : 1941 - 1945.* (Zagreb: „Zagreb“ - izdavačko i tiskarsko poduzeće, 1976.), 165-166.

¹⁴⁴ DAZG, fond 1180, Kotarska oblast Samobor, kut. 12.

Građa za povijest narodnooslobodilačke borbe u sjeverozapadnoj Hrvatskoj (Zagreb: Savjet za izdavanje Građe, 1987.), t. VI, 596-597, 607-608.

¹⁴⁵ *Građa za povijest narodnooslobodilačke borbe u sjeverozapadnoj Hrvatskoj* (Zagreb: Savjet za izdavanje Građe, 1987.), t. VII, 21-23, 49-51.

Nakon ofenzive brigada Rade Končar ulazi u sastav Prve proleterske NOU divizije zbog čega će od sada ratovati diljem Jugoslavije (između ostalog sudjelovat će i u oslobađanju Beograda), dok se umjesto nje sa Žumberačko-pokupskim NOP odredom na Žumberak vraća 16. omladinska brigada „Joža Vlahović“. Dana 2.11. se po naređenju Glavnog štaba Hrvatske formira Štab Žumberačko-pokupskog sektora koji će upravljati operacijama na području Žumberka, Pokuplja i Posavlja. Te jedinice će 30.1.1944. godine ući u sastav novoformirane 34. NO divizije. U tom razdoblju (studen, prosinac i siječanj) će te jedinice izvesti više akcija na području samoborskog kotara pa će tako od 1.11.1943. do 23.3.1944. godine na pruži između Zagreba i Jastrebarskog izvesti 37 sabotaža miniranjem i rušenjem pruge.¹⁴⁶ Više puta dolazi do sukoba kod Galgova, 29.11. i 30.11. te ponovo 6.12. kada uništavaju uporišta 13. ustaške bojne u Molvicama i Konšćici.¹⁴⁷ Dana 3.12. napadaju njemačku posadu oružnika u Lugu, da bi je ponovo napali u noći između 18. i 19.12.,¹⁴⁸ dok su 5.12. u Bregani zauzeli općinu i poštu te je ubrzo opet napali (10.1.) i pri tome zapalili zgradu općine i tvornicu štapova.¹⁴⁹ Zbog toga se iz straha općinska poglavarstva iz Svetog Martina (25.11.) i Bregane (9.1.) sele u Samobor.¹⁵⁰ Također uništavaju stupove električnog dalekovoda između Bregane i Samobora te Samobora i Zagreba,¹⁵¹ a u Svetoj Nedjelji pale općinu.¹⁵² Osim tih akcija, partizani također posjećuju razna mjesta kao što su Bistrac (danas dio Samobora), Otok, Otruševac, Strmec, Sveti Martin, Galgovo, Javorek, Rude, Braslovje, Slani Dol, Velika i Mala Jazbina, Dragonoš, Gregurić Breg, Lipovac, Manja Vas, Jesenice, Obrežje i Mokrice. Te aktivnosti izazivaju strah kod ustaša u Samoboru zbog čega sumnjaju da bi moglo doći do

¹⁴⁶ DAZG, fond 1180, Kotarska oblast Samobor, kut. 14.

Građa za povijest narodnooslobodilačke borbe u sjeverozapadnoj Hrvatskoj (Zagreb: Savjet za izdavanje Građe, 1988.), t. IX, 149-153.

¹⁴⁷ DAZG, fond 1180, Kotarska oblast Samobor, kut. 12.

Građa za povijest narodnooslobodilačke borbe u sjeverozapadnoj Hrvatskoj (Zagreb: Savjet za izdavanje Građe, 1987.), t. VII, 540-543, 793.

HDA, fond 487, Ministarstvo oružanih snaga Nezavisne Države Hrvatske, kut. 5.

¹⁴⁸ DAZG, fond 1180, Kotarska oblast Samobor, kut. 12.

Građa za povijest narodnooslobodilačke borbe u sjeverozapadnoj Hrvatskoj (Zagreb: Savjet za izdavanje Građe, 1987.), t. VII, 682, 758-760.

HDA, fond 487, Ministarstvo oružanih snaga Nezavisne Države Hrvatske, kut. 5.

¹⁴⁹ DAZG, fond 1180, Kotarska oblast Samobor, kut. 12, 14.

HDA, fond 487, Ministarstvo oružanih snaga Nezavisne Države Hrvatske, kut. 5.

¹⁵⁰ DAZG, fond 1180, Kotarska oblast Samobor, kut. 12.

¹⁵¹ DAZG, fond 1180, Kotarska oblast Samobor, kut. 12.

Građa za povijest narodnooslobodilačke borbe u sjeverozapadnoj Hrvatskoj (Zagreb: Savjet za izdavanje Građe, 1987.), t. VII, 648-649.

¹⁵² DAZG, fond 1180, Kotarska oblast Samobor, kut. 12.

Građa za povijest narodnooslobodilačke borbe u sjeverozapadnoj Hrvatskoj (Zagreb: Savjet za izdavanje Građe, 1987.), t. VII, 707.

HDA, fond 487, Ministarstvo oružanih snaga Nezavisne Države Hrvatske, kut. 5.

napada i na sam grad¹⁵³ te traže i dobivaju pojačanja (1000 Nijemaca)¹⁵⁴. Na Novu godinu čak i sam Pavelić posjećuje Samobor kako bi ih ohrabrio. Osim toga se vrše zločini nad stanovništvom pa tako na Staru godinu ubijaju grupu seljaka u Strmcu.¹⁵⁵ Ubrzo dolazi još više pojačanja, točnije 450 Nijemaca u Breganu, u Stupnik 1200 Kozaka i manja popunjavanja u ostalim mjestima, tako da je tada na području samoborskog kotara bilo: Samobor 1000 Nijemaca, 300 ustaša, 80 domobrana i 65 žandara, Bregana 450 Nijemaca, Kerestinec 500 ustaša, Novaki 300 ustaša, Stupnik 1200 Kozaka, Kalinovica 90 domobrana i 50 oružnika, Horvati 10 ustaša i 150 domobrana te u obližnjim Zdenčini 120 domobrana, Desincu 100 ustaša i Jastrebarskom 750 Nijemaca, 200 ustaša i 65 oružnika, ne računajući Zagreb.¹⁵⁶ Kad se sve to zbroji, vidimo kako je u samoborskom kotaru stalno bilo više od 3000 fašističkih vojnika, nekad čak do 5000 jer kako se rat sve više bližio kraju tako je ovim područjem prolazilo sve više jedinica zadržavajući se na kraće ili dulje vremenske periode.¹⁵⁷ Možemo vidjeti kako se fašističke snage nisu mirile s pojačanom partizanskom aktivnošću na ovom području i koliko im je ono bilo važno, ponajviše kao veza između Njemačke na sjeveru i Balkana na jugu (mogućnost savezničkog iskrcavanja u Jugoslaviji i Grčkoj), pri čemu je pruga Zagreb - Karlovac bila posebno značajna zbog čega je tu bilo stacionirano čak 10 000 fašističkih vojnika.¹⁵⁸ Zbog svih tih pojačanja su uspjeli privremeno primiriti situaciju. No čak i tada postoji partizanska aktivnost pa tako 1.2. po noći partizani ulaze u Rude i Braslovje te odvođe mladiće, a između 19. i 20.2. pljačkaju trgovinu u blizini Samobora te odlaze u pravcu Slanog Dola.¹⁵⁹ Najznačajniji napadi u ovo vrijeme su napadi na domobranska utvrđenja u Horvatima, Zdenčini i Brezovici 5.3. zbog čega se domobrani povlače u Zdenčinu i Hrvatski Leskovac.¹⁶⁰ Dana 26.2. dolazi do sukoba s gestapovcima kod Svetog Martina, a 11.3. dolazi do više manjih sukoba kod Gregurić Brega, Cerja, Terihaja,

¹⁵³ *Grada za povijest narodnooslobodilačke borbe u sjeverozapadnoj Hrvatskoj* (Zagreb: Savjet za izdavanje Građe, 1987.), t. VII, 715.

HDA, fond 487, Ministarstvo oružanih snaga Nezavisne Države Hrvatske, kut. 5.

¹⁵⁴ DAZG, fond 1180, Kotarska oblast Samobor, kut. 12.

¹⁵⁵ Zdravko Dizdar, *Pregled narodnooslobodilačkog pokreta u Samoboru 1941. - 1945. god.* (Samobor: „Zagreb“ - radna organizacija za grafičku djelatnost, 1987.), 118-119, 135-136.

¹⁵⁶ Zdravko Dizdar, *Pregled narodnooslobodilačkog pokreta u Samoboru 1941. - 1945. god.* (Samobor: „Zagreb“ - radna organizacija za grafičku djelatnost, 1987.), 145.

¹⁵⁷ Zdravko Dizdar, *Pregled narodnooslobodilačkog pokreta u Samoboru 1941. - 1945. god.* (Samobor: „Zagreb“ - radna organizacija za grafičku djelatnost, 1987.), 162.

¹⁵⁸ Zdravko Dizdar, *Pregled narodnooslobodilačkog pokreta u Samoboru 1941. - 1945. god.* (Samobor: „Zagreb“ - radna organizacija za grafičku djelatnost, 1987.), 142.

¹⁵⁹ *Grada za povijest narodnooslobodilačke borbe u sjeverozapadnoj Hrvatskoj* (Zagreb: Savjet za izdavanje Građe, 1988.), t. VIII, 642-643.

¹⁶⁰ *Grada za povijest narodnooslobodilačke borbe u sjeverozapadnoj Hrvatskoj* (Zagreb: Savjet za izdavanje Građe, 1988.), t. VIII, 838.

Grada za povijest narodnooslobodilačke borbe u sjeverozapadnoj Hrvatskoj (Zagreb: Savjet za izdavanje Građe, 1988.), t. IX, 136, 146.

Poljanica, Plešivice i Prilipja.¹⁶¹ Zbog svega toga će Nijemci i ustaše pokušati još jednom očistiti Žumberak i Belu Krajinu od partizana u svojoj posljednjoj ofenzivi na ta područja, što će prekinuti partizanski plan da napadnu Ozalj. Borbe započinju 7.6. kod Kotara, Prekrižja i Prilipja te ponovo 12.6. kod Svete Jane i Plešivice¹⁶², no sama ofenziva prema Žumberku kreće 22.6. iz pravca Samobora i Jastrebarskog. U ta dva kotara je tada bilo 7000 fašističkih vojnika (većinom Nijemaca i ustaša), međutim kako je dosta jedinica bilo vezano za obranu tih područja, u ofenzivi je vjerojatno sudjelovalo oko 4000 vojnika. Do prvih sukoba ponovo dolazi kod Svete Jane i Plešivice gdje okružuju partizane, no oni ih uz gubitke uspijevaju odbiti.¹⁶³ Borbe se prebacuju na područje Krašić - Pribić - Vivodina. Kako bi rasteretili svoje snage tamo, partizani napadaju Bosiljevo, zbog čega se fašističke snage do 2.7. povlače, zadržavajući posadu jedino u Krašiću. U tim okolnostima je 9.7. održan već spomenuti veliki zbor bratstva i jedinstva u Metliki, da bi istog dana prema tamo ponovo krenula fašistička ofenziva. Dana 16.7. su uspjeli na kratko upasti u Metliku i zapaliti par zgrada, no zbog snažnog partizanskog napada na bok su se morali povući na početne pozicije čime je ofenziva završila.¹⁶⁴ U međuvremenu se, tijekom ofenzive, a pogotovo poslije nje, partizanski napadi na području samoborskog kotara ponovo intenziviraju pa tako imamo brojne napade i sabotaze kod Horvata. Tako je pruga između Zagreba i Karlovca tijekom 1944. godine bila sabotirana čak 130 puta, dok je utvrđenje u Horvatima napadnuto 10.7., 14.7., 23.7., 29.7., 13.8., 17.8., 1.9., 8.9. i 31.10. Prilikom jednog od tih napada je zarobljeno 200 domobrana i njih 100 ubijeno te je minirana pruga u dužini od 10 kilometara.¹⁶⁵ Osim toga imamo: 14.6. napad na njemački kamion kod Pavučnjaka,¹⁶⁶ 30.6. napad na oružnike u Kalinovici,¹⁶⁷ 22.7.

¹⁶¹ *Građa za povijest narodnooslobodilačke borbe u sjeverozapadnoj Hrvatskoj* (Zagreb: Savjet za izdavanje Građe, 1988.), t. IX, 138-139.

¹⁶² DAZG, fond 1180, Kotarska oblast Samobor, kut. 13.

HDA, fond 487, Ministarstvo oružanih snaga Nezavisne Države Hrvatske, kut. 6.

Građa za povijest narodnooslobodilačke borbe u sjeverozapadnoj Hrvatskoj (Zagreb: Savjet za izdavanje Građe, 1989.), t. X, 125-126, 132-135, 139-142.

¹⁶³ *Građa za povijest narodnooslobodilačke borbe u sjeverozapadnoj Hrvatskoj* (Zagreb: Savjet za izdavanje Građe, 1989.), t. X, 280-282.

¹⁶⁴ Vladimir Valjan, „Posljednja fašistička ofenziva na Žumberak lipnja/srpnja 1944. godine“ u: *Žumberak - Gorjanci (1941-1945)*, ur. Franci Sali (Samobor: Dolenjski muzej Novo mesto, 2005.), 395-401.

¹⁶⁵ DAZG, fond 1180, Kotarska oblast Samobor, kut. 14.

Građa za povijest narodnooslobodilačke borbe u sjeverozapadnoj Hrvatskoj (Zagreb: Savjet za izdavanje Građe, 1989.), t. X, 488, 494, 590-595.

HDA, fond 487, Ministarstvo oružanih snaga Nezavisne Države Hrvatske, kut. 6.

Zdravko Dizdar, *Pregled narodnooslobodilačkog pokreta u Samoboru 1941. - 1945. god.* (Samobor: „Zagreb“ - radna organizacija za grafičku djelatnost, 1987.), 162-163.

¹⁶⁶ *Građa za povijest narodnooslobodilačke borbe u sjeverozapadnoj Hrvatskoj* (Zagreb: Savjet za izdavanje Građe, 1989.), t. X, 498.

¹⁶⁷ *Građa za povijest narodnooslobodilačke borbe u sjeverozapadnoj Hrvatskoj* (Zagreb: Savjet za izdavanje Građe, 1989.), t. X, 501.

napad na oružnike i njemačke vojnike u Konšćici, ponovo napad na Kalinovicu 21.8.,¹⁶⁸ 2.9. napad na općinu u Svetoj Nedjelji, 12.9. napad na Brezovicu,¹⁶⁹ 24.9. napad na ustaški kamion u Rakovom Potoku, 15.10. borba kod Klaka,¹⁷⁰ 24.10. napad na njemačku postrojbu u Mavračićima (60 mrtvih),¹⁷¹ 31.12. napad na Nijemce u Bregani,¹⁷² te 29.3.1945. akcija krađe materijala iz tvornice kože u Samoboru usprkos posadi od 2000 vojnika.¹⁷³ Tada je i 27.8.1944. formirana Žumberačka NOV brigada da bi se sredinom rujna formirao i Samoborsko-jaskanski NOP odred sastavljen od 2 bataljuna i 250 boraca. Odred je bio sastavljen od ljudi iz područja ta dva kotara te su ta dva kotara bili i njegovo operativno područje, da bi 10.2.1945. bio rasformiran kako bi se popunila Žumberačka NOV brigada.¹⁷⁴

Do kraja rata na ovome području ponovo prevladava zatišje jer se partizanske operacije prebacuju na Pokuplje i Baniju. Dana 8.5. Žumberačka brigada vodi borbe kod Plešivice, dok se 10. divizija bori kod Zdenčine. Idućeg dana (9.5.) 23. (7., 9. i 14. brigada) i 25. (16., 18. i 19. brigada) divizija Druge armije naganjaju ustaše i Nijemce iz Zagreba prema Brezovici i dalje prema Samoboru. 9. brigada je nastupala putem Klinča Selo - Galgovo - Samobor, da bi oko 17:30 sati s 14. brigadom ušla u Samobor, dok je 7. brigada išla pravcem Horvati - Rakov Potok - Kalinovica - Kerestinec gdje se spojila s 18. i 19. brigadom koje su išle smjerom Brezovica - Stupnik - Kerestinec, da bi dalje nastavile prema Svetoj Nedjelji i Podsusedu te se vratile prema Samoboru u koji su ušle oko 18 sati. Nakon toga je 14. brigada ušla u Breganu, a 18. i 19. brigada su nastavile goniti ustaše i Nijemce u smjeru Samobor - Sveta Helena (danas dio Samobora) - Gradna - Savrščak gdje su se zadržale. Ustaše i Nijemci se većinom povlače u Sloveniju, dok se domobrani i žandari predaju partizanima bez otpora. Jedinice 23. divizije su se smjestile ovako: 7. brigada se smjestila na području Svete Nedjelje i Kerestinca, 9. brigada na području Male i Velike Rakovice te dijelom u Samoboru, a 14. brigada u Samoboru, Svetoj Heleni i Bregani. Tu su ostale još jedan dan, dok Štab divizije nije došao u Samobor, da bi onda nastavile preko Bregane u Sloveniju, a Štab se smjestio u Brežicama. Jedinice 25. divizije su bile stacionirane u sljedećim mjestima: 16. brigada u Stupniku, Hrvatskom Leskovcu, Lučkom i Demerju, 18. brigada u Samoboru, Gradni, Otoku,

¹⁶⁸ DAZG, fond 1180, Kotarska oblast Samobor, kut. 14.

¹⁶⁹ HDA, fond 1897, 4. udarni hrvatski korpus, kut. 19.

HDA, fond 487, Ministarstvo oružanih snaga Nezavisne Države Hrvatske, kut. 6.

¹⁷⁰ HDA, fond 487, Ministarstvo oružanih snaga Nezavisne Države Hrvatske, kut. 6.

¹⁷¹ HDA, fond 487, Ministarstvo oružanih snaga Nezavisne Države Hrvatske, kut. 6.

¹⁷² DAZG, fond 1180, Kotarska oblast Samobor, kut. 14.

¹⁷³ Zdravko Dizdar, *Pregled narodnooslobodilačkog pokreta u Samoboru 1941. - 1945. god.* (Samobor: „Zagreb“ - radna organizacija za grafičku djelatnost, 1987.), 162-163.

¹⁷⁴ Zdravko Dizdar, *Pregled narodnooslobodilačkog pokreta u Samoboru 1941. - 1945. god.* (Samobor: „Zagreb“ - radna organizacija za grafičku djelatnost, 1987.), 156.

Bobovici i Klokočevcu, a 19. brigada Samoboru, Svetoj Heleni, Vrhovčaku, Lugu i Otruševcu, dok je Štab divizije bio smješten u Samoboru. Dana 12.5. u Samobor dolazi i Žumberačka NO brigada kako bi osigurala područje, a 18. brigada održava smotru u Bobovici i odlikuje borce, da bi se divizija zadržala do 15.5., kada je zamjenjuje 4. divizija Prve armije.¹⁷⁵ Tako završava rat u samoborskom kotaru, ali ne i ljudske patnje, koje će se kako drugdje, tako i na ovome području nastaviti idućih par mjeseci zbog križnog puta i logora za „narodne neprijatelje“, no to je druga tema za drugi rad.

¹⁷⁵ Zdravko Dizdar, *Pregled narodnooslobodilačkog pokreta u Samoboru 1941. - 1945. god.* (Samobor: „Zagreb“ - radna organizacija za grafičku djelatnost, 1987.), 175-176.

6. ZAKLJUČAK

Moram priznati kako prije pisanja ovog rada nisam mislio da se puno toga događalo tijekom Drugog svjetskog rata u Samoboru i samoborskom kotaru. Svi smo učili slavne bitke na Neretvi i Sutjesci i kako se pokret otpora zbivao u planinskim i šumovitim predjelima Bosne i Hercegovine i Hrvatske u tadašnjoj NDH. Iako je i samoborsko područje dijelom brdovito i šumovito smatrao sam kako je Samobor jednostavno preblizu Zagreba i kako je tu bila prevelika koncentracija neprijateljskih vojski (većinom Nijemca, ustaša i domobrana). Međutim kako sam krenuo istraživati, sve sam više uviđao koliko je moja pretpostavka bila pogrešna. Naravno tu se nisu vodile velike bitke, ali pokret otpora je postojao i bio uvelike razvijen. Začeci pokreta otpora se mogu vidjeti već u prvim mjesecima rata s osnivanjima odreda Matija Gubec i Samoborske omladinske antifašističke grupe. Iako su oba ta slučaja u konačnici tragično završili, oni su dali naznaku da postoji potencijal koji će se kasnije moći iskoristiti. Stanovnici samoborskog kotara su također mogli vrlo brzo vidjeti pravu narav ustaškog režima pomoću logora u Kerestincu i stratišta u Rakovom Potoku. Samobor i samoborski kotar su imali različite uloge za različite strane u ratu. Za ustaše je to bilo „njihovo“ područje naseljeno većinom Hrvatima s kojima bi onda popunjavali svoje i domobranske redove, važno prometno područje zbog pruge Zagreb - Karlovac koja je prolazila kroz ovaj kotar i spajala sjever Hrvatske s njenim jugom ili u širem kontekstu Njemačku s Balkanom, da bi kasnije ovo područje služilo i kao „tampon zona“ između Zagreba i razvijenog NOP-a na Žumberku. Za partizane ovo područje je bilo važno zbog cijelog niza razloga. Zbog blizine Zagreba, ovo područje je bilo važno za izvlačenje dobrovoljaca iz Zagreba i krijumčarenje u partizanske redove te zbog propagandnih razloga jer napadajući samoborski kotar, partizani ugrožavaju Zagreb te mogu reći kako su u samom „dvorištu“ Zagreba. To smo mogli vidjeti na jednom osobnom i dva opća primjera (akcije ulaska partizana u Samobor i uništavanje jedriličarske škole u Svetoj Nedjelji). Prometno, ovo područje im je važno zbog, osim već spomenutog krijumčarenja dobrovoljaca iz Zagreba, svoje blizine Žumberku, a u širem kontekstu i Beloj Krajini (Sloveniji), Zagorju te Kordunu i Baniji, područja gdje se NOP razvijao i jačao. Valja spomenuti i kako su odredi iz Korduna i Banije ključni za podizanje ustanka u Žumberku, da bi se kasnije taj ustanak mogao sam razvijati i jačati te kako su ustanci u Žumberku i Beloj Krajini cijelo vrijeme surađivali i pomagali jedan drugog. Također gledajući taj širi kontekst ovog područja, partizani su ovdje mogli propagirati svoju politiku bratstva i jedinstva, jer se ovdje Slovenci, Hrvati i Srbi zajedno bore protiv zajedničkog neprijatelja, okupatora i njegovih pomagača, što smo mogli

vidjeti na primjeru mimohoda u Metlici 1944. godine. Osim toga tu su mogli ugrožavati vitalnu prometnicu za ustaše i Nijemce, već spomenutu prugu Zagreb - Karlovac. Konačno, stanovništvo ovog područja je, u najmanju ruku, uvijek blagonaklono gledalo na partizane i njihovu borbu, što možemo vidjeti na primjerima brojnih dobrovoljaca iz ovog područja i brojnih organizacija na ovome području, među kojima valja posebno istaknuti općine Sveta Nedjelja, Sveti Martin i Stupnik, a da ne gledamo brojne primjere ugošćivanja i pomaganja partizanima na osobnoj razini od strane stanovništva, primjere koje u radu zbog njegovih okvira nisam pokazivao, jer bi tada rad bio prevelik i preopširan. Međutim, Samobor i samoborski kotar su bili preblizu središta NDH, točnije preblizu Zagreba, zbog čega su ovdje ustaše i Nijemci imali brojna utvrđenja i jedinice te bi u slučaju opasnosti pojačanja iz Zagreba mogla brzo stići. Zbog svega toga, partizani na samoborskom kotaru tijekom rata nisu nikada mogli imati veći slobodni teritorij ili zauzeti sam grad, zbog čega je grad Samobor bio oslobođen tek u zadnjim danima rata, kada je ishod rata bio već odavno odlučan.

7. SAŽETAK

Ovaj rad se bavi Samoborom i samoborskim kotarom tijekom Drugog svjetskog rata. Prvo se prikazuju podaci grada i kotara uoči rata pomoću popisa stanovništva iz 1931. i 1941. godine. Zatim se prikazuju najvažniji događaji na početku rata. Tako se tijekom 1941. godine u Kerestincu osniva logor iz kojega će skupina komunista zatočenih tamo neuspješno pokušati pobjeći. Isto tako se od zagrebačkih dobrovoljaca i domaćih ljudi osniva prvi partizanski odred na Žumberku, odred Matija Gubec, koji će također završiti tragično. Konačno, u samome gradu skupina mladih osniva Samoborsku omladinsku antifašističku grupu. Oni će čitati komunističke letke koje će onda širiti po gradu, ispisivati komunističke parole na kuće ustaških funkcionera itd. Međutim i njih će ustaše pronaći i zatvoriti. Iduće poglavlje sagledava područje Samobora iz njegove političke perspektive. U ovom poglavlju se objašnjava kakvu je političku i propagandnu ulogu grad imao tijekom rata, što se prikazuje na jednom osobnom primjeru i dva važna događaja tijekom rata te kakvog su oni političke i propagandne posljedice imali. Dok akcija ulaska partizana u Samobor nije imala nikakvu vojnu važnost, imala je veliku propagandnu važnost. Za razliku od nje, akcija uništavanja jedriličarske škole u Svetoj Nedjelji je imala veliku vojnu važnost, no uz to i još veću propagandnu. Nakon toga se prikazuje kakvu je političku važnost borba na Žumberku imala za partizane jer su se tamo Slovenci, Hrvati i Srbi borili zajedno, što je dokazivalo partijsku politiku bratstva i jedinstva. Poglavlje nakon toga pokazuje geografsku važnost samoborskog kotara na mikro i makro razini. Posljednje poglavlje se detaljno bavi ratom na području samoborskog kotara iz dvije perspektive, onu partijskih aktivista i njihovim sabotажnim i propagandnim djelovanjem te onu regularnih partizanskih jedinica i njihove bitke.

8. SUMMARY

This paper deals with Samobor and the Samobor district during the Second World War. Firstly, the data of the city and the county before the war are presented using the censuses from 1931 and 1941. Then the most important events at the beginning of the war are shown. During 1941 a camp was established in Kerestinec from which a group of communists detained there would unsuccessfully try to escape. Also, the first partisan detachment in Žumberak, the Matija Gubec detachment, was formed from Zagreb volunteers and local people, which will also end tragically. Finally, in the city itself, a group of young people founded the Samobor Youth Anti-Fascist Group. They will read communist leaflets which they will then spread out around the city, write communist slogans on the houses of Ustasha officials, etc. However, the Ustashes will find and imprison them. The next chapter looks at the Samobor area from its political perspective. This chapter explains what political and propaganda role the city played during the war, which is shown in one personal example and two important events during the war, and what political and propaganda consequences they had. While the action of the partisans entering Samobor had no military significance, it had great propaganda importance. In contrast, the action of destroying the aviation school in Sveta Nedjelja had great military importance, but also even greater propaganda importance. After that, it is shown what political significance the fight in Žumberak had for the partisans because Slovenes, Croats and Serbs fought together there, which proved the party's policy of brotherhood and unity. The chapter after that shows the geographical importance of the Samobor district at the micro and macro level. The last chapter deals in detail with the war in the Samobor district from two perspectives, that of party activists and their sabotage and propaganda activities, and that of regular partisan units and their battles.

9. KRATICE

AFŽ - Antifašistički front žena

AVNOJ - Antifašističko vijeće narodnog oslobođenja Jugoslavije

CK KPH - Centralni komitet Komunističke partije Hrvatske

CK KPJ - Centralni komitet Komunističke partije Jugoslavije

HSS - Hrvatska seljačka stranka

JNA - Jugoslavenska narodna armija

JNOF - Jedinstveni narodnooslobodilački front

KK KPH - Kotarski komitet Komunističke partije Hrvatske

KK SKOJ - Kotarski komitet Saveza komunističke omladine Hrvatske

KNOJ - Korpus narodne obrane Jugoslavije

KNOO - Kotarski narodnooslobodilački odbor

KPH - Komunistička partija Hrvatske

KPJ - Komunistička partija Jugoslavije

MK - Mjesni komitet

NDH - Nezavisna Država Hrvatska

NK - nogometni klub

NKOJ - Nacionalni komitet oslobođenja Jugoslavije

NO - narodnooslobodilačka

NOB - Narodnooslobodilačka borba

NOO - Narodnooslobodilački odbor

NOP - Narodnooslobodilački pokret

NOU - narodnooslobodilačka udarna

NOV - Narodnooslobodilačka vojska

OK - Okružni komitet

OK KPH - Okružni komitet Komunističke partije Hrvatske

ONOO - Okružni narodnooslobodilački odbor

PO - partizanski odredi

POJ - Partizanski odredi Jugoslavije

PPS - Pokretni prijeki sud

PTS - Poglavnikova tjelesna straža

SAD - Sjedinjene Američke Države

SKOJ - Savez komunističke omladine Jugoslavije

SOAG - Samoborska omladinska antifašistička grupa

SS - Schutzstaffel (Zaštitni odjel)

SSSR - Savez Sovjetskih Socijalističkih Republika

UNS - Ustaška nadzorna služba

USAOH - Ujedinjeni savez antifašističke omladine Hrvatske

ZAVNOH - Zemaljsko antifašističko vijeće narodnog oslobođenja Hrvatske

10. BIBLIOGRAFIJA

Izvori:

Državni arhiv u Zagrebu (DAZG)

- fond 1136, Kotarski sud Samobor

- fond 1155, ONOO Pokuplje

- fond 1180, Kotarska oblast Samobor

Hrvatski državni arhiv (HDA), Zagreb

- fond 209, Oblasni narodnooslobodilački odbor Zagrebačke oblasti

- fond 487, Ministarstvo oružanih snaga Nezavisne Države Hrvatske

- fond 1897, 4. udarni hrvatski korpus

- fond 1919, Narodnooslobodilački partizanski odred moslavački

Literatura:

Bulat, Rade. „Karakteristike oružane borbe u Zagrebačkoj oblasti”, U: *Sjeverozapadna Hrvatska u narodnooslobodilačkoj borbi i socijalističkoj revoluciji*, ur. Ljubo Boban, 98-119. Varaždin: Zajednica općina memorijalnog područja Kalnik, Zagreb: Institut za historiju radničkog pokreta, 1976.

Bulat, Rade. *Žumberak i Pokuplje u NO borbi*. Zagreb: Ognjen Prica, 1951.

Dizdar, Zdravko, Zdenko Picelj. *Narodnooslobodilačka borba u Žumberku i na Gorjancima*. Jastrebarsko: Spektar, 1987.

Dizdar, Zdravko. *Pregled narodnooslobodilačkog pokreta u Samoboru 1941. - 1945. god.* Samobor: “Zagreb” - radna organizacija za grafičku djelatnost, 1987.

Goldstein, Ivo. *Hrvatska 1918-2008*. Zagreb: Europapress holding, Novi Liber, 2008.

Goldstein, Ivo. *Zagreb 1941-1945*. Zagreb: Novi Liber, 2011.

Građa za povijest narodnooslobodilačke borbe u sjeverozapadnoj Hrvatskoj 1941 - 1945. t. I-X. Zagreb: Savjet za izdavanje Građe, 1981-1988.

Jelić, Ivan. *Tragedija u Kerestincu Zagrebačko ljeto 1941.* Zagreb: Globus, 1986.

Lipovšćak, Miljenko, Vera Lipovšćak. „Likvidacija vojne jedriličarske škole NDH i zdravstvene stanice u Sv. Nedjelji (kod Zagreba) svibnja mjeseca 1943. godine”, U: *Žumberak - Gorjanci (1941-1945)*, ur. Franci Sali, 381-394. Samobor: Dolenjski muzej Novo mesto, 2005.

Mikulić, Miško. *Pred Zagrebom : napredni narodnooslobodilački pokret : 1941 - 1945.* Zagreb: “Zagreb” - izdavačko i tiskarsko poduzeće, 1976.

Mušnjak-Mali, Ivan. „Organizacija veza narodnooslobodilačkog pokreta Zagreb-Žumberak”, U: *Žumberak - Gorjanci (1941-1945)*, ur. Franci Sali, 237-244. Samobor: Dolenjski muzej Novo mesto, 2005.

Valjan, Vladimir. „Posljednja fašistička ofenziva na Žumberak lipnja/srpnja 1944. godine”, U: *Žumberak - Gorjanci (1941-1945)*, ur. Franci Sali, 395-404. Samobor: Dolenjski muzej Novo mesto, 2005.